

Proces širenja Europske unije

Maljevac, Zoran

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:075128>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-12**



Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)





SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

ZORAN MALJEVAC

PROCES ŠIRENJA EUROPSKE UNIJE

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2019.



SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

ZORAN MALJEVAC

PROCES ŠIRENJA EUROPSKE UNIJE

DIPLOMSKI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Mladen Puškarić

Zagreb, 2019.

SAŽETAK

Završetak Drugog svjetskog rata u razrušenoj Europi stvorio je ideju stvaranja saveza europskih država koje će se zajedničkim snagama ekonomski i društveno oporaviti od ratnih stradanja. Potpisivanjem međudržavnih ugovora o stvaranju ekonomskih zajednica napravljen je prvi korak u tom smjeru. Ekonomskom suradnjom i pridruživanjem novih članica zajednica postaje gospodarski snažnija i međunarodno priznatija. Stvaranjem monetarne i političke unije ukidaju se sve prepreke za daljnjim širenjem što zajednica uskoro i čini pridruživanjem novih članica. Procesi širenja zajednice traju i dalje, kao i rast njenog utjecaja na svjetskog geopolitičkoj sceni.

Ključne riječi: drugi svjetski rat, Europa, savez, nove članice, monetarna unija, politička unija, procesi širenja

SUMMARY

The end of the World War II in devastated Europe created the idea of making an alliance of European states who would join forces so they could economically and socially recover from the suffering of war. The first step in this direction was made by signing interstate agreements on the creation of economic communities. Through economic cooperation and the accession of new members, communities were becoming more economically and internationally recognized. By creating a monetary and political union, all barriers to further expansion are removed, and the community has soon welcomed new members. The processes of community enlargement continue, as does its impact on the global geopolitical scene.

Keywords: World War II, Europe, Alliance, new members, monetary union, political union, expansion processes

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Nastanak Europske zajednice za ugljen i čelik.....	3
2.1. Europa i svijet nakon Drugog svjetskog rata.....	3
2.2. Europski pogled na ujedinjenje.....	4
2.3. Najvažnije osobe za proces europske integracije.....	6
2.4. Pariški ugovor	7
2.4.1. Najvažnije institucije Europske zajednice za ugljen i čelik	9
3. Nastanak Europske ekonomske zajednice	11
3.1. Rimski ugovori.....	11
3.2. Europska zajednica za atomsku energiju.....	14
3.3. Zajednička poljoprivredna politika	15
3.4. Prvo francusko odbijanje britanskog zahtjeva za ulaskom u Europsku ekonomsku zajednicu.....	17
3.5. Drugo francusko odbijanje britanskog zahtjeva za članstvom u Europskoj ekonomskoj zajednici	19
3.6. Prvo proširenje Zajednice 1973. godine- Danska, Irska, Ujedinjeno Kraljevstvo i kriza odnosa u Zajednici	20
3.7. Drugo proširenje Zajednice 1981. godine- Grčka	24
3.8. Treće proširenje Zajednice 1986. godine- Portugal i Španjolska	26
3.9. Jedinstveni europski akt- revizija Rimskog ugovora	30
3.10. Političke promjene u Istočnoj Europi.....	32
4. Nastanak Europske Unije.....	36
4.1. Ugovor iz Maastrichta.....	36
4.2. Četvrto proširenje 1995. godine- Austrija, Finska, Švedska	37
4.3. Ugovor iz Nice	38
4.4. Peto proširenje 2004. godine- Češka, Estonija, Litva, Latvija, Malta, Mađarska, Cipar, Poljska, Slovenija, Slovačka	39
4.5. Šesto proširenje 2007. godine- Bugarska i Rumunjska.....	41
4.6. Ugovor iz Lisabona.....	41
4.7. Sedmo proširenje 2013. godine- Hrvatska	42
5. Moguća buduća proširenja- predstavljanje zemalja koje su podnijele zahtjev za članstvo i što bi to moglo značiti za EU u budućnosti	43
ZAKLJUČAK.....	46
LITERATURA:.....	48

1. Uvod

U ovom diplomskom radu, pod nazivom „*Proces širenja Europske Unije*“, navedena tematika se razmatra i prikazuje iz suvremene sociološke perspektive. Europska Unija danas se sastoji od 28 država članica koje zajednički imaju više od 500 milijuna stanovnika i teritorijalno se prostiru na 4,475,757 kilometara kvadratnih. Procesi integracije zapadnoeuropskih zemalja započeli su u godinama nakon Drugog svjetskog rata osnivanjem Europske zajednice za ugljen i čelik kao prve međunarodne organizacije čije su države članice djelovale pod kontrolom novostvorenih nadnacionalnih institucija- Visokog povjerenstva, Skupštine, Vijeća ministara i Suda pravde. Navedena organizacija za cilj je imala ojačati gospodarsku suradnju između šest zemalja članica (Francuska, SR Njemačka, Italija, Belgija, Luksemburg, Nizozemska) i očuvati mir u Europi izmučenoj dvama velikim svjetskim ratovima. U težnji da osim bolje gospodarske suradnje dođe do ostvarivanja i političke suradnje, zemlje članice Europske zajednice za ugljen i čelik uskoro potpisuju Rimske ugovore o stvaranju Europske ekonomske zajednice¹ i Europske zajednice za atomsku energiju² kojima se dalje jača suradnja između država članica kroz stvaranje carinske unije, zajedničkog tržišta i zajedničke politike³.

Rimski ugovori su od velike važnosti za buduće procese širenja Europske ekonomske zajednice jer su unutar istih navedeni uvjeti mogućeg primanja novih zemalja članica⁴. Prvo takvo proširenje događa se 1973. godine ulaskom Danske, Irske i Ujedinjenog Kraljevstva u EEZ. Godinu dana kasnije, 1974. godine, stvorena je institucija Europskog vijeća kako bi se predstavnici devet zemalja članica lakše usuglasili oko bitnih ekonomskih i političkih pitanja vezanih uz EEZ. Za daljnje širenje EEZ od osobite su važnosti velike političke promjene koje se događaju sedamdesetih godina 20. stoljeća, odnosno slom vojnih diktatura u Španjolskoj, Portugalu i Grčkoj čime su stvorene pretpostavke za stvaranje demokratskih poredaka u tim zemljama. Prva od navedenih zemalja koja se pridružuje EEZ je bila Grčka 1981. godine čime službeno dolazi do drugog proširenja zajednice, dok Portugal i Španjolska pristupaju 1986. godine u trećem proširenju nakon višegodišnjih pregovora i ispunjavanja zadanih kriterija.

¹ EEZ u daljnjim dijelovima teksta

² Skraćeno EURATOM- težnja za korištenjem atomske energije u miroljubive svrhe, ograničavanje korištenja u vojne svrhe ili za stvaranje atomskog oružja

³ PUŠKARIĆ, 2010: 156-157

⁴ Članak 237., Perica, J., (2006.), „Politički aspekti proširenja Europske unije“, u: *Pravnik*, vol. 40, br. 2, str. 163-185, str. 166.

Iste godine dolazi do potpisivanja Jedinštenog europskog akta⁵ kao revizije i nadopune Rimskih ugovora čime se omogućilo pretvaranje zajedničkog tržišta u jedinstveno tržište i postavljanje pravnih temelja za osnivanje Europske Unije kao monetarne i političke unije do 1992. godine.

U godinama nakon potpisivanja Jedinštenog europskog akta dolazi do velikih političkih promjena u istočnoj Europi što omogućuje daljnje razvijanje ideje o širenju Europske Zajednice. Pad Berlinskog zida 1989. godine za posljedice će imati ujedinjenje Njemačke te širenje teritorija Zajednice bez primanja novih članova. Raspadom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije početkom 1990-ih godina, kao i slomom komunističkih sustava u nizu europskih zemalja, Zajednici se otvaraju mogućnosti daljnjeg širenja na istok Europe što će se u budućnosti pokazati točnim.

Nakon pregovora vođenih 1992. godine u Maastrichtu dolazi do potpisivanja ugovora o Europskoj Uniji koji je stupio na snagu 1. studenog 1993. godine. Stupanjem na snagu ovog ugovora procesi europske integracije započeti osnivanjem Europske zajednice za ugljen i čelik dobivaju novi zamah i poticaj za daljnjim širenjem, odnosno pridruživanjem novih zemalja članica. Tako će svega dvije godine kasnije, 1995. Europskoj Uniji pristupiti Austrija, Finska i Švedska označivši time četvrto službeno širenje Unije. U narednim godinama dolazi do dvije revizije Ugovora iz Maastrichta, 1997. godine potpisivanjem Ugovora iz Amsterdama⁶, a 2001. godine potpisivanjem Ugovora iz Nice⁷. Ugovor iz Amsterdama osvijestio je i jasno definirao ulogu državljanstva u Europskoj Uniji te jasno definirao načela, prava i obveze svakog građanina Unije, dok je Ugovor iz Nice donio niz odluka koje se tiču odlučivanja unutar Europske Unije, odnosno sastava njenih najvažnijih institucija, Europske Komisije, Europskog Parlamenta i Suda Europske Unije o čemu će više biti riječi u narednim dijelovima rada.

U svibnju 2004. godine službeno se dogodilo i peto proširenje Europske Unije koje će se odvijati u dva kruga proširenja. U prvom krugu Europskoj Uniji pristupilo je 10 država: Cipar, Češka, Estonija, Litva, Latvija, Mađarska, Malta, Poljska, Slovačka i Slovenija, što označava i najveće pojedinačno proširenje Europske Unije od njenog osnivanja, dok se šesto proširenje kao drugi krug proširenja dogodilo 1. siječnja 2007. godine kada Uniji pristupaju Rumunjska i Bugarska. Zadnje dosadašnje proširenje Europske Unije dogodilo se 1. srpnja

⁵ Stupio na snagu 1. srpnja 1987. godine

⁶ Stupio na snagu 1. svibnja 1999. godine

⁷ Stupio na snagu 1. svibnja 2003. godine

2013. godine kada Uniji u sedmom službenom proširenju pristupa Hrvatska koja time postaje 28. zemlja članica Europske Unije.

2. Nastanak Europske zajednice za ugljen i čelik

U prvih 50 godina 20. stoljeća svijet je bio pogođen dvama velikim ratovima. Prvi svjetski rat započeo je 1914. godine i trajao je do 1918. godine, dok je Drugi svjetski rat započeo 1939. godine i trajao je do 1945. godine. Oba rata su kombinirano rezultirala sa procijenjenih 100 milijuna žrtava time prouzročivši nemjerljive ljudske i moralne gubitke uz koje još možemo pribrojiti i strašnu materijalnu štetu u vidu razrušenih gradova, te se može zaključiti kako je tim ratovima u potpunosti izmijenjena geopolitička slika svijeta. Razdoblje nakon Drugog svjetskog rata iznjedrilo je dvije svjetske velesile, Sjedinjene Američke Države na zapadu i Sovjetski Savez Socijalističkih Republika na istoku dok su europske države izgubile svoju nekadašnju političku i vojnu moć. Postalo je jasno kako je takvo stanje dugoročno neodrživo, te kako stalna prijetnja novih sukoba neće nestati ukoliko ne dođe do velikih političkih promjena na globalnoj karti svijeta. Uništene industrije, glad i osjećaj nemoći nadvili su se nad Europom koja je tražila konačno rješenje nagomilanih problema.

2.1. Europa i svijet nakon Drugog svjetskog rata

Završetak Drugog svjetskog rata donio je politički i vojni mir europskom kontinentu izmučenom ne samo jednim, već dvama velikim ratovima, ali stanje je bilo daleko od idealnog. S istoka je i dalje prijetio moćni Sovjetski Savez Socijalističkih Republika⁸, a za to vrijeme europski ratni saveznik sa Zapada, Sjedinjene Američke Države⁹, vagao je svoj sljedeći potez. Ratom opustošena zapadna Europa izgubila je svoj nekadašnji politički utjecaj, dok su SAD i SSSR postali glavnim akterima svjetske političke scene. Suočene s nemogućnošću samostalnog oporavka, ratom opustošene europske zemlje počinju razmišljati o stvaranju neke vrste saveza kako bi se gospodarski, politički i socijalno oporavile od strašnih posljedica ratnih zbivanja.¹⁰

Prepoznavši opasnost koja je prijetila s istoka u vidu daljnjeg širenja komunističke ideologije, tadašnji predsjednik SAD-a Harry Truman¹¹ odlučuje se na pomoć Europi koja je pružena

⁸ SSSR u daljnjim dijelovima teksta

⁹ SAD u daljnjim dijelovima teksta

¹⁰ VUKADINOVIĆ, 2001: 55.

¹¹ 33. američki predsjednik u razdoblju od 1945. godine do 1953. godine (1884.-1972.)

svoga tri mjeseca kasnije od strane tadašnjeg američkog državnog tajnika Geoga Marshalla.¹² SAD su shvatile kako samo jaka i ujedinjena Europa može stati na kraj daljnjem širenju sovjetskog utjecaja s istoka, stoga su krenule politički djelovati upravo u tom smjeru. I dok se u američkom Kongresu raspravljalo o tome treba li ići u smjeru političke ili gospodarske unije, oko pitanja država koje će iznijeti stvaranje saveza nije bilo rasprava, to su trebale biti Velika Britanija, Francuska i Italija. George Kennan¹³, kao politički aktivan sudionik procesa planiranja uspostave europskog saveza, smatrao je kako kraj gore navedenih triju zemalja, važnu ulogu treba imati i Njemačka jer bi se time poslala poruka istočnoj Europi kako je moguća suradnja između nekada velikih političkih protivnika (Francuske i Njemačke) čime bi se i kod zemalja istočne Europe pobudila želja za budućim ulaskom u novostvoreni savez.¹⁴

Trumanovom doktrinom i Marshallovim planom stvoreni su preduvjeti formiranja nove zajednice zemalja zapadne Europe, ali ostalo je vidjeti što o tome misle i zapadnoeuropske države od kojih se također očekivala inicijativa za stvaranjem saveza. SAD su smatrale kako su zasad učinile dovoljno, vjerujući kako će europske zemlje pronaći idealno rješenje i stvoriti savez na obostranu političku korist SAD-a i Europe.

2.2. Europski pogled na ujedinjenje

Zapadnoeuropske države su bile odlučne iskoristiti pomoć SAD-a i odlučile su se aktivno uključiti u proces stvaranja novog saveza koji će onemogućiti ponovne materijalne i ljudske gubitke pretrpljene u dvama velikim ratovima. Ono što one nisu htjele je da taj novostvoreni savez služi samo kao poligon američke političke strategije, već da se stvaranjem takvog saveza omogući ispunjavanje njihovih ekonomskih i političkih interesa u budućnosti. Ali, za početak je bilo bitno krenuti sa stvaranjem saveza, žrtvujući trenutno vlastite interese i gledajući širu geopolitičku sliku.¹⁵

Francusko gledište bilo je ponajprije vezano uz pitanje podijeljene Njemačke. Strahoviti gubici pretrpljeni od strane Nijemaca u dvama svjetskim ratovima u Francuskoj su očekivano izazvali opreznost kad je u pitanju priključivanje SR Njemačke u novi savez. Opravdana bojazan od ponovnog jačanja Njemačke i možebitnih novih sukoba natjerala je Francuze da se u govorima oko stvaranja saveza postave kao oni koji žele glavno mjesto i vodeću ulogu,

¹² Stvorio plan gospodarske pomoći poslijeratnog Europi u svrhu ograničavanja daljnjeg širenja komunističke ideologije

¹³ Američki diplomat, politolog, povjesničar, politički savjetnik (1904.-2005.)

¹⁴ VUKADINOVIĆ, 2001: 56-58.

¹⁵ VUKADINOVIĆ, 2001: 61.

smatrajući kako će time moći kontrolirati SR Njemačku, ali i kako će s vremenom postati ravnopravan politički akter uz bok SAD-a i SSSR-u.¹⁶

Zapadnonjemačko gledište na stvaranje novog saveza bilo je ocijenjeno pozitivnim jer je pružalo ne samo mogućnost njemačkog gospodarskog i moralnog oporavka, već i mogućnost da se SR Njemačka jednog dana ponovo ujedini s Istočnom Njemačkom u jednu cjelovitu državu. Bila je to šansa za ponovni njemački uzlet koju njemački državni vrh nije htio propustiti.¹⁷

Italija, slično njemačkom razmišljanju, u stvaranju nove zajednice vidjela je mogućnost ne samo gospodarskog već i moralnog oporavka nakon svih događanja u Drugom svjetskom ratu. Također, Italija je u novom savezu vidjela i mogućnost rješavanja unutarnjih političkih pitanja, posebice vezanih onih oko borbe za vlast u kojoj je još uvijek postojala komunistička prijetnja.¹⁸

Zemlje Beneluksa (Belgija, Nizozemska i Luksemburg) također su podržali ideju stvaranja saveza smatrajući kako će im se time otvoriti novo tržište na koje će moći plasirati svoje industrijske proizvode. Jedina bojazan je ponovo bila oko mogućeg ponovnog jačanja SR Njemačke, ali su gore navedene države procijenile kako bi novi savez mogao rezultirati ekonomskom korisnošću za sve države uključene u proces njegovog stvaranja i stoga su one otvoreno podržale ideju daljnje europske integracije.¹⁹

Velika Britanija je odlučila ostati isključena iz formiranja novog saveza smatrajući kako su već dovoljno politički prisutni kroz trgovinu sa zemljama Commonwealtha i kroz američko-britanske odnose kreirane putem Zakona o zajmu i najmu²⁰. Smatrali su kako njihovo povezivanje sa Zapadnom Europom može biti jedino po istim uvjetima kao i ono Sjedinjenih Američkih Država, stoga su oni podržali ideju ujedinjavanja Europe, ali su odlučili ostati po strani iako je i u američkim i europskim političkim krugovima Velika Britanija bila označena kao jedan od najvažnijih aktera u procesu europske integracije.²¹

¹⁶ VUKADINOVIĆ, 2001: 64.

¹⁷ VUKADINOVIĆ, 2001: 65.

¹⁸ VUKADINOVIĆ, 2001: 66.

¹⁹ VUKADINOVIĆ, 2001: 67.

²⁰ Oblik međusobne suradnje i pomoći tijekom Drugog svjetskog rata

²¹ VUKADINOVIĆ, 2001: 63.

2.3. Najvažnije osobe za proces europske integracije

Nemoguće je zamisliti i opisati procese europske integracije a pritom ne spomenuti jednog od vizionara europskih odnosa Francuza Jeana Monneta²². Bogatog političkog iskustva i djelovanja, shvatio je kako se sukobi i ratovi događaju oko prirodnih resursa, te vizionarski predložio stvaranje zajednice u kojoj će se jasno regulirati njen ekonomski i politički dio, a koja će biti pod kontrolom nadnacionalnih institucija kako bi se time onemogućila dominacija jedne zemlje na drugima. Njegova ideja su bile Sjedinjene Države Europe po uzoru na Sjedinjene Američke Države, koje se temelje na demokraciji odlučivanja i ravnopravnosti svih zemalja članica u donošenju odluka vezanih za savez, a koje bi u njihovom djelovanju regulirale nadnacionalne institucije s jasno utvrđenim zakonima i propisima.²³

Francuski ministar vanjskih poslova Robert Schuman²⁴, uz Jeana Monneta, vodeći je francuski političar po pitanju važnosti za procese europskih integracija. U vrijeme nakon Drugog svjetskog rata dok su odnosi u Europi i dalje bili na rubu mogućih sukoba, Schuman je odlučio djelovati u smjeru suradnje s Njemačkom što je tada malotko očekivao. Kao i njegov politički suradnik Monnet, Schuman je shvaćao važnost konačne pomirbe Francuske i Njemačke ukoliko se doista želi krenuti sa stvaranjem saveza europskih država. Na taj način, smatrao je, doći će do razvijanja jake Europe, ali i jake Francuske koja će se pritom oporaviti od teških ratnih stradanja. Njegova suradnja s Jeanom Monnetom po pitanju francusko-njemačkog udruživanja konkretizirana je kroz deklaraciju poznatu pod nazivom Schumanova deklaracija^{25, 26}.

Uz Jeana Monneta i Roberta Schumana treba spomenuti i Konrada Adenaura²⁷ kao osobu koja je svojim političkim djelovanjem i težnjom za europskom integracijom također bio ispred svog vremena. Adenaura se smatra vizionarom koji je promijenio ugled SR Njemačke svojim političkim djelovanjem i težnjom za odmakom od nacionalističke i militarističke prošlosti, te okretanju prema demokratskoj budućnosti. Uključivanje SR Njemačke u proces stvaranja novog saveza značilo je zajedničku borbu sa zapadnim saveznicima protiv sovjetskog utjecaja ne samo u Europi, nego i u samoj, i dalje podijeljenoj Njemačkoj. Stoga je u svom političkom

²² 1888.-1979.

²³ PUŠKARIĆ, 2010: 123.

²⁴ 1886.-1963.

²⁵ Tom deklaracijom predlaže se stvaranje Europske zajednice za ugljen i čelik čije bi članice udružile proizvodnju ugljena i čelika

²⁶ PUŠKARIĆ, 2010: 125.

²⁷ Prvi kancelar SR Njemačke nakon Drugog svjetskog rata u razdoblju od 1949. do 1963. godine (1876.-1967.)

djelovanju uvijek bio otvoren za dijalog i suradnju s drugim zapadnoeuropskim državama znajući da će se u budućnosti ta suradnja Njemačkoj višestruko isplatiti.²⁸

2.4. Pariški ugovor

Američka ideja stvaranja ujedinjene Europe u zapadnoeuropskim državama dočeka je s odobravanjem i podrškom. Trumanova doktrina i Marshallov plan su zapadnoeuropskim zemljama pokazali kako one mogu računati na moćnog i jakog saveznika u borbi protiv širenja sovjetskog utjecaja, ali kako je potrebno požuriti sa stvaranjem jakog saveza u cilju što bržeg oporavka Europe od teških ratnih stradanja i ovisnosti o stranoj pomoći. Svega dvije godine od završetka Drugog svjetskog rata, 1947. godine, Velika Britanija i Francuska su potpisale Ugovor o prijateljstvu, suradnji i međusobnoj pomoći, a godinu dana kasnije, 1948. godine potpisan je i Ugovor iz Bruxellesa između Francuske, Velike Britanije i zemalja Beneluksa kao saveza koji se također temeljio na društvenoj, kulturnoj i gospodarskoj suradnji, ali je pritom imao i poseban dio koji se odnosio na međusobnu obranu. Iste godine osnovana je i Organizacija za europsku ekonomsku suradnju²⁹ kako bi se što kvalitetnije i učinkovitije sproveo Marshallov plan. Upravo su ovi ugovori pokazali kako je zapadna Europa spremna i na korak više, odnosno stvaranje zajedničke unije koja će koristiti svim uključenim državama.³⁰

Nakon blokade Berlina od strane Sovjetskog saveza, na tragu Ugovora iz Bruxellesa, zapadnoeuropske države odlučuju stvoriti vojno-politički savez ali ovaj put s uključenim Sjedinjenim Američkim Državama. Tako je 1949. godine u Bruxellesu stvoren NATO³¹ savez temeljem Ugovora o Sjevernoatlantskoj organizaciji između dvanaest zemalja: Velike Britanije, Francuske, Belgije, Nizozemske, Luksemburga, Danske, Norveške, Portugala, Islanda, Italije, Kanade i Sjedinjenih Američkih Država. Stvaranjem NATO saveza zapadnoeuropske države su dobile jamstvo vojne zaštite u slučaju budućeg potencijalnog sukoba sa Sovjetskim Savezom.³²

Sljedeći korak u organiziranom vojno-političkom djelovanju bilo je potpisivanje statuta Vijeća Europe u svibnju 1949. godine. Iako je za zagovornike stvaranja nadnacionalnih institucija osnivanje Vijeća Europe trebalo označiti prvi korak u implementaciji takve vrste

²⁸ PUŠKARIĆ, 2010: 96.

²⁹ Eng. Organization for European Economic Cooperation

³⁰ PUŠKARIĆ, 2010: 64-73.

³¹ Eng. North Atlantic Treaty Organisation

³² PUŠKARIĆ, 2010: 77-78.

organizacijskog ustrojstva to se nije dogodilo jer Vijeće Europe prema svom statutu nije imalo mogućnosti niti službenih ovlasti provoditi nadnacionalne odluke, već je uloga Vijeća postalo promicanje i širenje ideje europske integracije.³³ Unutar Vijeća stvorena je Savjetodavna skupština, sastavljena od izabranih nacionalnih parlamentarnih zastupnika zemalja članica koja je pokazala stvarne ideje pojedinih zemalja. Postalo je jasno kako Velika Britanija ne želi postati nositeljem procesa europske integracije jer su odbijali ideju stvaranja nadnacionalnih institucija pribojavajući se kako bi na taj način izgubili mogućnost ostvarivanja svojih nacionalnih strateških ciljeva, dok su francuski i belgijski predstavnici željeli upravo suprotno, stvoriti nadnacionalne institucije koje će prvenstveno promicati ciljeve zajednice, a tek onda pojedine nacionalne ciljeve zemalja članica. Time je Vijeće Europe izgubilo svoju prvobitnu smisao nadnacionalnog djelovanja, ali je nastavilo svoju ulogu promicanja ideje europske integracije, makar i na simboličnoj, debatnoj razini.³⁴

Nakon što je Velika Britanija odbila biti nositeljicom europskih integracija, tu je ulogu odlučno preuzela Francuska na čelu sa spomenutima Robertom Schumanom i Jeanom Monnetom. Monnet je razvio plan sektorskog ujedinjavanja gospodarstva zemalja zapadne Europe, dok je Schuman njegov plan konkretizirao kroz deklaraciju u kojoj poziva na ujedinjenje francuske i njemačke industrije ugljena i čelika, ali i pristupanje tom ujedinjenju svih zemalja koje su zainteresirane za ekonomski model integracije. Schumanova deklaracija europskim zemljama i SAD-a poslana je 9. svibnja 1950.³⁵ godine nakon što je i službeno prihvaćena od strane francuske vlade.³⁶

Pozitivan odgovor na Schumanovu deklaraciju došao je od strane SR Njemačke, Italije, Belgije, Nizozemske i Luksemburga koje su s Francuskom činili šest zemalja odlučnih stvoriti gospodarsku uniju koja bi rezultirala međusobnom trgovinom i time pridonijela bržem oporavku navedenih zemalja od posljedica Drugog svjetskog rata. Deklaraciju su podržale i Sjedinjene Američke Države koje su u tome prepoznale odlučnost i konkretnost europskih zemalja da krenu u stvaranje one vrste saveza koju su i sami željeli s obzirom na svoje strateške interese u zapadnoj Europi. Ubrzo se krenulo u pregovore koji su, nakon godinu dana usuglašavanja stavova, 18. travnja 1951. godine rezultirali potpisivanjem **Pariškog ugovora**³⁷ kojim je stvorena Europska zajednica za ugljen i čelik. Ugovorom o stvaranju

³³ PUŠKARIĆ, 2010: 79-80.

³⁴ VUKADINOVIĆ, 2001:

³⁵ Danas se 9. svibnja slavi kao Dan Europe

³⁶ PUŠKARIĆ, 2010: 130

³⁷ stupio na snagu 23. srpnja 1952. godine s predviđenim rokom trajanja od 50 godina

Europske zajednice za ugljen i čelik po prvi put su stvorene i nadnacionalne institucije čija je zadaća bila osigurati nesmetano funkcioniranje zajednice i ispunjavanje njenih bitnih gospodarskih ciljeva. Osnivanje Europske zajednice za ugljen i čelik postao je tako prvim korakom u integraciji zemalja zapadne Europe, a koji će nekoliko desetljeća kasnije kulminirati stvaranjem Europske Unije. Ipak, kako bi se taj scenarij ostvario, Europa i svijet su morali proći razdoblje velikih promjena na političkoj sceni o čemu će biti više riječi u narednim poglavljima.³⁸

2.4.1. Najvažnije institucije Europske zajednice za ugljen i čelik

Pariškim ugovorom po prvi puta u povijesti stvorene su nadnacionalne institucije u Europi čija je zadaća bila osigurati nesmetan rad zajednice, te ispunjavanje njenih gospodarskih strateških ciljeva. Novoosnovane institucije stvorene Pariškim ugovorom bile su Visoko povjerenstvo, Vijeće ministara, Skupština i Sud pravde.³⁹

Visoko povjerenstvo, u čijem su sastavu bili članovi izabrani od strane država članica novostvorene zajednice, imalo je ulogu izvršne vlasti, a dužnost prvog predsjednika obnašao je Jean Monnet. Francuska, SR Njemačka i Italija imali su po dva predstavnika u Visokom povjerenstvu, dok je svaka od zemalja Beneluksa bila zastupljena s jednim predstavnikom. Izabrani članovi Visokog povjerenstva mogli su biti smijenjeni putem odluke Skupštine ili od strane Suda pravde u slučaju zlorabe svojih ovlasti. Bitno je istaknuti kako su izabrani članovi morali zaboraviti na pojedine nacionalne interese zemalja iz kojih dolaze, te su odluke donosili na temelju korisnosti za Zajednicu. Sve odluke su morale biti donesene većinom i mogle su biti nametnute zemljama članicama s obzirom na nadnacionalni karakter ove institucije. Uz Visoko povjerenstvo stvoren je i Savjetodavni odbor u čijem su sastavu bili radnici, proizvođači, poduzetnici, dobavljači i ostali suradnici na području čelika i ugljena kako bi Visoka vlast bila informirana o događajima na terenu te kako bi se njeni članovi mogli konzultirati s odborom prije donošenja odluka koje će se odnositi na čitavu Zajednicu.⁴⁰

Vijeće ministara sastojalo se od ministara/predstavnika vlastitih država. Odluke u Vijeću, za razliku od Visokog povjerenstva, donosile su se jednoglasno. Vijeće ministara je imalo posredničku ulogu između Visokog povjerenstva i vlada pojedinih zemalja članica. Ono je

³⁸ PUŠKARIĆ, 2010: 132-135.

³⁹ PUŠKARIĆ, 2010: 137.

⁴⁰ Izvor: https://www.cvce.eu/obj/the_treaties_establishing_the_european_communities-en-4a537592-d9d0-41a7-853a-f6cd74aed386.html, pristup: 15.6.2019.

radilo na usuglašavanju donesenih odluka kako bi se zadovoljili ekonomski ciljevi zajednice ali i ekonomski ciljevi zemalja članica Zajednice.^{41 42}

Skupština je bila nadzornog karaktera, a članovi skupštine, njih 78, birani su u nacionalnim parlamentima zemalja članica.⁴³

Sud pravde sastojao se od šest izabраниh sudaca koji pritom nisu morali biti članovi zemalja članica Zajednice, ali su morali imati zakonom propisane stručne kvalifikacije potrebne za obavljanje sudskog posla, dok se posebno inzistiralo na njihovoj neovisnosti i objektivnosti u radu. Vukadinović i Čehulić ističu kako su odluke suda vrijedile su za sve zemlje članice Zajednice, ali „i za sve tvrtke i pojedince zemalja članica“⁴⁴ čime se potvrđuje nadnacionalni karakter ove institucije.

Nakon gotovo pedeset godina nemira i razjedinjenosti uzrokovanih velikim ratnim sukobima, Europa je konačno napravila prvi korak prema pomirenju i ostavljanju prošlosti po strani. Pariškim ugovorom konačno je mogla započeti nužna gospodarska obnova Europe i posljedično moralni i ekonomski oporavak njenih građana. Zemlje članice Europske zajednice za ugljen i čelik tako su i na simboličnoj razini pokazali kako je potrebno okrenuti se budućnosti, a prošlost ostaviti kao upozorenje budućim naraštajima. Iako stvorena kao gospodarska unija, novostvorena zajednica je imala i velik politički značaj. Mladen Puškarić u svojem djelu *Razvoj europske integracije* kao rezultat stvaranja Europske zajednice za ugljen i čelik navodi: „iako su njezini gospodarski učinci brojni i znatni, važniji su njeni politički učinci. Njezinim stvaranjem započeo je proces francusko-njemačkog pomirenja i integracije u Europi“.⁴⁵ Iz gore navedenog može se zaključiti kako je potpisivanje Pariškog ugovora bio prvi korak u smjeru kasnijeg nastanka političke unije i proširenja na današnjih 28 zemalja članica Europske Unije.

⁴¹ VUKADINOVIĆ, ČEHULIĆ, 2005:74.

⁴² Izvor: : https://www.cvce.eu/obj/the_treaties_establishing_the_european_communities-en-4a537592-d9d0-41a7-853a-f6cd74aed386.html, pristup: 15.6.2019.

⁴³ PUŠKARIĆ, 2010: 137

⁴⁴ VUKADINOVIĆ, ČEHULIĆ, 2005: 74.

⁴⁵ PUŠKARIĆ, 2010: 138.

3. Nastanak Europske ekonomske zajednice

Novonastala Europska zajednica za ugljen i čelik vrlo brzo je pokazala svoje prednosti kroz jačanje međusobne trgovinske suradnje i gospodarski rast zemalja članica. Puškarić navodi kako su osim gospodarskih učinaka, rezultati zajednice bili vidljivi i kroz društvene učinke jer je „Zajednica osigurala visoku razinu zaštite na radu i socijalne skrbi za zaposlene u industriji ugljena i čelika“.⁴⁶ Ipak, zemlje članice nisu se u potpunosti zadovoljile učinjenim i sve učestalije se počelo raspravljati o daljnjem jačanju zajednice, ovaj put kroz stvaranje političke unije. Krenulo se u dva smjera, jedan je uključivao nastanak Europske obrambene zajednice na temelju Plevenog plana⁴⁷, a drugi osnivanje Europske političke zajednice⁴⁸ čiji je idejni začetnik bio Robert Schuman. Oba projekta su poslana na ratificiranje u francuski parlament koji je temeljem glasovanja 30. kolovoza 1954. godine odbio mogućnost njihove provedbe. Iako se pokazalo kako Europa u tom trenutku povijesti još uvijek nije bila spremna na daljnje povezivanje kroz jaču vojnu i političku uniju, neuspjeh ovih prijedloga nije umanjio želje zemalja članica Europske zajednice za ugljen i čelik za daljnjim razvijanjem njihovih odnosa što će uskoro potvrditi i na konferenciji ministara vanjskih poslova zemalja članica Europske zajednice za ugljen i čelik u Messini.⁴⁹

3.1. Rimski ugovori

Godinu dana nakon odluke francuskog parlamenta koji je glasao protiv nastanka Europske obrambene zajednice i Europske političke zajednice, zemlje Beneluksa kreću s inicijativom koja predlaže daljnje ujedinjavanje zemalja članica, ali ne kroz političku ili vojnu uniju već stvaranjem carinske unije. Njihova inicijativa izložena je na konferenciji u Messini 1955. godine⁵⁰ na kojoj su sudjelovali ministri vanjskih poslova šest zemalja članica Europske zajednice za ugljen i čelik. Osim pitanja carinske unije čiji bi rezultat bio nastanak zajedničkog tržišta, raspravljalo se i oko mogućnosti unaprjeđenja transporta, poboljšanja

⁴⁶ PUŠKARIĆ, 2010: 142.

⁴⁷ Autor Rene Pleven (1901.-1993.), francuski političar, obnašao dužnost francuskog premijera u razdoblju od 1950. do 1951. godine. Plan je podrazumijevao stvaranje vojnog saveza 6 zemalja članica Europske zajednice za ugljen i čelik, ali francuski parlament nije htio ratificirati sporazum jer bi u tom slučaju SR Njemačka ponovo počela raditi na procesu obuke i naoružanja vlastitih vojnih snaga čemu se Francuska oštro protivila

⁴⁸ Podrazumijevala je ujedinjenje Europske zajednice za ugljen i čelik i Europske obrambene zajednice pod djelovanjem zajedničkih nadnacionalnih institucija što su francuski i britanski politički krugovi odbili

⁴⁹ VUKADINOVIĆ, ČEHULIĆ, 2005: 89.

⁵⁰ Od 1. do 3. lipnja 1955. godine

infrastrukture u gradovima te o pitanju korištenja atomske energije u miroljubive svrhe kako bi se dodatno povezalozemlje članice i unaprijedilo kvalitetu života njenih stanovnika.⁵¹

Nakon dva dana pregovora na kojima su pozitivno ocijenjeni i prihvaćeni prijedlozi zemalja članica odlučeno je krenuti u njihovu implementaciju i stoga je u tu svrhu stvoren dokument pod nazivom Rezolucija iz Messine⁵². Kako bi se taj proces olakšao i ubrzao, stvorena je radna skupina na čelu s Henryem Spaakom⁵³ čiji je zadatak bio stvoriti program kojim će se konkretizirati odluke donesene na konferenciji, a koji će kasnije biti poznat pod nazivom Spaakov izvještaj⁵⁴.⁵⁵

U listopadu iste godine osnovana je i Odbor akcije za Sjedinjene Države Europe pod vodstvom Jeana Monneta čiji je zadatak bio utjecati na parlamente i vlade europskih država te javnosti pokazati pozitivne strane daljnjeg ujedinjavanja Europe.⁵⁶

Poslije gotovo dvije godine lobiranja i usuglašavanja stavova 25. ožujka 1957. godine potpisani su **Rimski ugovori**⁵⁷ temeljem kojih su osnovane Europska ekonomska zajednica⁵⁸ i Europska zajednica za atomsku energiju kao pridružene zajednice već postojećoj Europskoj zajednici za ugljen i čelik. Članice novoosnovane EEZ su bile šest članica Europske zajednice za ugljen i čelik koje su time postale dodatno povezanije temeljem carinske unije, zajedničkog tržišta koji se temelji na slobodi kretanja robe, radne snage, kapitala i usluga, te zajedničkih politika u koje pripadaju poljoprivredne, trgovinske i transportne politike. Ugovorom su zabranjene restriktivne aktivnosti zemalja članica te je ukinut sustav kvota i carina među zemljama članicama, dok je za zemlje nečlanice EEZ uveden zajednički tarifni sustav.⁵⁹

Istovremeno s potpisivanjem Rimskih ugovora na snagu stupa i Konvencija o određenim institucijama zajedničkim europskim zajednicama kojima se regulira rad institucija potrebnih za nesmetano funkcioniranje EEZ i Europske zajednice za atomsku energiju.⁶⁰ Konvencijom je odlučeno kako će Europska zajednica za ugljen i čelik, EEZ i Europska zajednica za

⁵¹ VUKADINOVIĆ, ČEHULIĆ, 2005: 89.

⁵² Skup preporuka vezanih uz prihvaćene prijedloge oko carinske unije, korištenja atomske energije, poboljšanja prometa i infrastrukture

⁵³ (1899.-1972.) belgijski državnik, političar i diplomat, obnašao dužnost belgijskog premijera u razdoblju od 1947. do 1949. godine, te generalnog tajnika NATO saveza od 1957. do 1961. godine

⁵⁴ Objavljen u svibnju 1956. godine

⁵⁵ PUŠKARIĆ, 2010: 152.

⁵⁶ VUKADINOVIĆ, ČEHULIĆ, 2005: 89.

⁵⁷ Stupili na snagu 1. siječnja 1958. godine

⁵⁸ Skraćeno EEZ u daljnjim dijelovima teksta

⁵⁹ PUŠKARIĆ, 2010: 156-157.

⁶⁰ Izvor: <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/1/prvi-ugovori>, pristup: 15.6.2019.

atomsku energiju dijeliti Parlament i Sud pravde kao zajedničke institucije, dok će EEZ još biti i pod nadzorom Vijeća ministara i Europske komisije. Za potrebe EEZ i Europske zajednice za atomsku energiju stvoren je i Ekonomsko-društveni odbor savjetodavnog karaktera.⁶¹

Ono što je potrebno posebno naglasiti je kako je u Rimskom ugovoru na više mjesta spomenuta mogućnost proširenja Zajednice. Perica navodi da je u preambuli istaknuto kako je riječ o volji država članica da se stvore preduvjeti užeg saveza europskih zemalja te se pritom pozivaju i ostale europske zemlje da se pridruže u ovim nastojanjima. U članku 237. Rimskog ugovora se opisuje i sam postupak primanja novih članova, od mogućnosti da svaka europska zemlja uputi zahtjev za članstvo Vijeću, preko odluke Komisije o tom zahtjevu do odlučivanja u Vijeću koje mora jednoglasno odobriti ili odbiti podneseni zahtjev. U slučaju pozitivnog odgovora Vijeća, zemlje članice EEZ i zemlja koja podnosi zahtjev sklapaju ugovor u kojem će biti navedeni uvjeti pristupanja nove zemlje članice, nakon čega ugovor ide na ratifikaciju kako bi mogao stupiti na snagu.⁶²

Rimskim ugovorom su stvoreni preduvjeti ujednačenijeg gospodarskog rasta zemalja članica EEZ, ali i mogućnost proširenja na nove zemlje članice u skladu s utvrđenim uvjetima. Europska zajednica za ugljen i čelik, Europska ekonomska zajednica i Europska zajednica za atomsku energiju su svaka donijele novi i povezaniji oblik suradnje među zemljama članicama što potvrđuju i sljedeći podaci. Dok je 1950. godine ukupni udio društvenog proizvoda zapadnoeuropskih zemalja činio pola američkog proizvoda, već 1958. godine taj udio je porastao na dvije trećine. Proizvodnja ugljena, čelika i željeza Zapadne Europe iste godine bila je viša nego proizvodnja SAD-a, dok je ukupni udio zapadnoeuropskih zemalja u svjetskog kapitalističkoj proizvodnji narastao sa 29% 1950. godine na 35,6% 1958. godine, istovremeno smanjujući američki udio u istom razdoblju s 55% na 46,1%. Kad je u pitanju izvoz, zapadnoeuropske zemlje su i tu zabilježile velik skok s 33% svjetskog izvoza 1948.godine na 43,2% svjetskog izvoza 1958.godine. Gospodarski rast i razvoj zapadnoeuropskih zemalja i njihov utjecaj na geopolitičku sliku svijeta bio je itekako vidljiv.⁶³

⁶¹ VUKADINOVIĆ, ČEHULIĆ, 2005: 95.

⁶² Perica, J., (2006.), „Politički aspekti proširenja Europske unije“, u: Pravnik, vol. 40, br. 2, str. 163-185, str. 166..

⁶³ VUKADINOVIĆ, ČEHULIĆ, 2005: 90.

3.2. Europska zajednica za atomsku energiju

U vremenu nakon Drugog svjetskog rata europske zemlje su bitno zaostajale po pitanju istraživanja i korištenja atomske energije u odnosu na SAD i SSSR. Potpisivanjem Rimskog ugovora o nastajanju Europske zajednice za atomsku energiju⁶⁴ željelo se zemljama potpisnicama ovog ugovora osigurati korištenje atomske energije kako bi s vremenom stekle energetske neovisnost i kako bi se po pitanju pristupa, istraživanja i korištenja atomske energije približile gore navedenim državama.⁶⁵ Radovan Vukadinović u djelu *Međunarodni odnosi od hladnog rata do globalnog poretka* navodi kako je ugovor predviđao „razvoj atomske energije u mirne svrhe, osiguranje sirovina i atomskog goriva zemljama članicama, pomoć i suradnju u realizaciji ključnih investicija, kontrolu uporabe goriva, stvaranje zajedničkih propisa o zaštiti zdravlja i sigurnosti zaposlenih u atomskim postrojenjima“.⁶⁶

Za nastanak EURATOM-a najveći doprinos došao je iz redova Francuske i SR Njemačke.⁶⁷ Francuska je stvaranje ove zajednice vidjela kao mogućnost da se Europa približi ne samo SAD-u i SSSR-u već i Velikoj Britaniji koja je pritom bila jedina europska zemlja u posjedu atomskog oružja i koja je prva na području Europe izgradila atomsku elektranu. SR Njemačka je u stvaranju ove zajednice vidjela priliku oslobođenja od ograničenja nametnutih Pariškim ugovorom i ubrzanja razvoja svoje industrijske proizvodnje, ali i mogućnost postanka ravnopravnog sudionika saveza koristeći se istim obrascima ponašanja i istim pravilima kao i ostale zemlje članice.⁶⁸ Obje zemlje su stoga krenule s inicijativom oko stvaranja EURATOM-a što su ubrzo prihvatile i ostale zemlje članice tadašnjeg Europskog saveza za ugljen i čelik. Iako su šest zemalja članica Zajednice pozvale i Veliku Britaniju da im se priključi, britanska vlada je odbila taj prijedlog ne želeći prenositi ovlasti u području istraživanja atomske energije na nadnacionalne institucije jer su već imali razvijen nuklearni program i usko su surađivali sa SAD-om po tom pitanju.⁶⁹

Za potrebe EURATOM-a, uz već postojeće nadnacionalne institucije navedene u prijašnjim dijelovima teksta, 29. srpnja 1957. godine osnovana je i Međunarodna agencija za atomsku energiju⁷⁰ kako bi se dodatno kontroliralo korištenje i upotreba atomske energije.⁷¹

⁶⁴ Engl. European Atomic Energy Community, skraćeno EURATOM u daljnjim dijelovima teksta

⁶⁵ PUŠKARIĆ, 2010: 158

⁶⁶ VUKADINOVIĆ, 2001: 219.

⁶⁷ PUŠKARIĆ, 2010: 159.

⁶⁸ VUKADINOVIĆ, 2001: 223.

⁶⁹ SIEGLER, 1964. U: VUKADINOVIĆ, 2001:224.

⁷⁰ Engl. International Atomic Energy Agency

EURATOM je kroz zajedničko djelovanje osigurao kvalitetan razvoj nuklearnih programa u zemljama članicama, te postigao željeni učinak u ostvarivanju samostalnosti na području korištenja atomske energije. Danas EURATOM broji 28 država članica (ujedno i članica Europske Unije) te Švicarsku kao jednu pridruženu državu nečlanicu Europske Unije.

3.3. Zajednička poljoprivredna politika

Nakon što je stvorena EEZ, njene države članice krenule su u rješavanje pitanja poljoprivrede o čemu je bilo riječi i prije osnutka ove zajednice. Puškarić navodi kako je u zemljama članicama EEZ velik dio stanovništva živio i radio na selu te ovisio o poljoprivrednom sektoru. Kao najbolji primjeri toga poslužile su Italija i Francuska gdje je velik dio stanovništva svoju egzistenciju osiguravao upravo kroz poljoprivrednu proizvodnju i trgovinu.⁷² Kako je Europa i dalje osjećala posljedice Drugog svjetskog rata, pitanje stalne opskrbe hranom postalo je jedno od ključnih pitanja novostvorene zajednice.

U Rimskom ugovoru članak 33. posvećen je upravo stvaranju zajedničke poljoprivredne politike⁷³. Članak se odnosi na sljedeće ciljeve koje bi CAP trebao ispuniti: promicanje tehničkog napretka čime bi se podigla i razina poljoprivredne proizvodnje, podizanje prihoda i osiguravanje višeg životnog standarda osobama zaposlenim u poljoprivredi, stabilizacija i sigurnost opskrbe tržišta poljoprivrednim proizvodima, te osiguranje razumnih cijena za potrošače poljoprivrednih proizvoda.⁷⁴

U razdoblju od 3. do 11. srpnja 1958. godine održana je Konferencija u Stresi na kojoj su stvoreni temelji implementacije CAP-a za države članice EEZ. Ipak, proces implementacije ciljeva navedenih u Rimskom ugovoru nije se odmah dogodio i do njegovog punog stupanja na snagu proći će gotovo četiri godine. U tom razdoblju Europa će doživjeti velike političke promjene od kojih je za implementaciju CAP-a najvažniji izbor novog francuskog predsjednika Charlesa de Gaullea⁷⁵. Došavši na vlast shvatio je kako sredstva koja Francuska izdvaja za poljoprivrednu proizvodnju postaju preveliko opterećenje za državni proračun i stoga je bilo potrebno pronaći novo rješenje subvencije poljoprivrednog sektora. Rješenje je vidio upravo u EEZ-u, odnosno njenim zemljama članicama koje su mogle poslužiti kao novo

⁷¹ PUŠKARIĆ, 2010: 159.

⁷² PUŠKARIĆ, 2010: 159.

⁷³ Engl. Common Agricultural Policy, CAP u narednim dijelovima teksta

⁷⁴ Škreb-Kesner, M, (2008), „Zajednička poljoprivredna politika Europske unije“, u: Financijska teorija i praksa, Vol. 32 No. 4, str. 543-545, str. 543.

⁷⁵ (1890-1970) francuski general i državnik, prvi predsjednik francuske Pete republike u razdoblju od 1959. do 1969. godine

tržište za plasiranje francuskih poljoprivrednih proizvoda, ali koje su mogle i sudjelovati u subvenciji poljoprivredne proizvodnje. Tome se protivila SR Njemačka smatrajući kako će time dodatno opteretiti svoju državnu blagajnu, ali se ipak odlučuje za pregovore s Francuskom u pokušaju pronalaska zajedničkog rješenja.⁷⁶

Nakon dvije godine pregovora i usuglašavanja stavova pronađeno je kompromisno rješenje koje je zaključeno 14. siječnja 1962. godine odlukom kako bi se provedba CAP-a trebala temeljiti na načelima jedinstvenog tržišta, prednosti Zajednice i financijske solidarnosti. Načelo slobodnog tržišta značilo je primjenu pravila o slobodnom protoku poljoprivredne robe među zemljama članicama, kao i zajedničko određivanje i regulacija cijena poljoprivrednih proizvoda. Načelo prednosti Zajednice podrazumijevalo je davanje prednosti poljoprivrednim proizvodima iz Zajednice u odnosu na uvozne poljoprivredne proizvode te zaštitu unutarnjeg tržišta među zemljama članicama od poremećaja na svjetskog tržištu. Načelo financijske solidarnosti značilo je ravnopravnu podjelu troškova u primjeni CAP-a na sve zemlje članice Zajednice.⁷⁷

Implementacijom CAP-a osiguralo se povećanje poljoprivredne proizvodnje i posljedično plasiranje većeg broja poljoprivrednih proizvoda na tržište uz pristupačnije cijene. Ostvarena su veća radnička prava osoba zaposlenih u poljoprivredi, zaustavljeno je propadanje i nestajanje ruralnih područja zemalja članica te je osigurana mogućnost zapošljavanja u poljoprivrednom sektoru.⁷⁸ Uz osnivanje EURATOM-a bio je ovo velik korak na putu oporavka Europe i njenom pretvaranju u ravnopravnog političkog aktera na svjetskog geopolitičkoj sceni kojom su tada dominirale SAD-e i SSSR.

Stvorene zajednice i njeni ekonomski uspjesi kroz međusobnu suradnju i zajedničko djelovanje dodatno su potakli sve glasnjia razmišljanja o potrebi stvaranja političke unije u čemu su ponovo glavnu ulogu imale Francuska i SR Njemačka kroz svoje predstavnike Charlesa de Gaullea i Konrada Adenauera. Posebnost francuske inicijative oko produblivanja odnosa zemalja članica ogledala se u želji za stvaranjem integracije jakih i neovisnih nacionalnih država Europe, umjesto federativnog europskog ustrojstva, koje bi osnivanjem

⁷⁶ PUŠKARIĆ, 2010: 160.

⁷⁷ Škreb-Kesner, M, (2008), „Zajednička poljoprivredna politika Europske unije“, u: Financijska teorija i praksa, Vol. 32 No. 4, str. 543-545, str. 544.

⁷⁸ Izvor: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/cap-glance_en, pristup: 16.6.2019.

različitih koordinacijskih komisija uskladilo svoje politike na kulturnom, privrednom, obrambenom i vanjskopolitičkom planu bez nadležnosti nadnacionalnih institucija.⁷⁹

Četiri godine nakon osnivanja EEZ-a, Velika Britanija će podnijeti zahtjev za članstvom unutar navedene zajednice što će Francuska odbiti iako će druge zemlje članice EEZ-a moguće pridruživanje Velike Britanije vidjeti kao pozitivan pomak u jačanju zajednice.⁸⁰ Upravo će francusko odbijanje britanskog članstva pokazati kako države članice EEZ-a usprkos gospodarskoj povezanosti na političkom planu još uvijek djeluje razjedinjeno.

3.4. Prvo francusko odbijanje britanskog zahtjeva za ulaskom u Europsku ekonomsku zajednicu

Na inicijativu Charlesa de Gaullea 10. i 11. veljače 1961. godine održan je sastanak ministara vanjskih poslova šest zemalja članica EEZ koji su pritom odlučili osnovati komisiju čija će zadaća biti pripremanje konkretnih prijedloga vezanih uz stvaranje različitih oblika političke suradnje među zemljama članicama, a za predsjednika komisije izabran je Christian Fouchet⁸¹. Komisija je u sljedećih godinu dana svog djelovanja iznijela dva prijedloga o stvaranju političke unije među zemljama članicama, poznatijih pod nazivom Fouchetov Plan I⁸² te Fouchetov Plan II⁸³. Zemlje Beneluksa su odbile ovaj prijedlog Fouchetove komisije smatrajući kako će time doći do jačanja francuske uloge u takvom obliku zajednice, te slabljenja uloge EEZ-a i NATO saveza, ali su izrazile spremnost za nastavak razgovora oko pitanja političkog povezivanja. Osim zemalja Beneluksa i SAD su se usprotivile Planu smatrajući ga ozbiljnom prijetnjom vlastitim političkim interesima vezanim uz Zapadnu Europu. Konačno, 17. travnja 1962. godine na jednom od sastanaka ministara vanjskih poslova zemalja članica EEZ-a, Fouchetov plan i službeno je odbijen.⁸⁴

Odbijanje stvaranja političke unije bez nadnacionalnih institucija označilo je volju europskih država da nastave s ekonomskom integracijom započetom kroz stvaranje Europske zajednice za ugljen i čelik a koja je nastavak dobila stvaranjem EEZ-a i EURATOM-a. To nije značilo kako su europske zemlje odlučile ideju političkog ujedinjavanja ostaviti po strani, već kako su u tom trenutku zemlje članice EEZ-a imale drugačije poglede na mogućnost širenja i

⁷⁹ VUKADINOVIĆ, ČEHULIĆ, 2005: 99.

⁸⁰ Perica, J., (2006.), „Politički aspekti proširenja Europske unije“, u: Pravnika, vol. 40, br. 2, str. 163-185, str. 167.

⁸¹ Francuski političar i diplomat (1911.-1974.)

⁸² 2. studenog 1961. godine

⁸³ 20. siječnja 1962. godine

⁸⁴ PUŠKARIĆ, 2012: 224-226

produbljanja njihove suradnje što će se ogledati i kroz francusko odbijanje zahtjeva za članstvom u EEZ-u Velikoj Britaniji.

31. srpnja 1961. godine Velika Britanija službeno podnosi zahtjev za članstvom u EEZ potaknuta gospodarskim rastom i ekonomskim razvojem zemalja članica. Ali dolazak na vlast Charlesa de Gaullea, koji je htio ojačati ulogu nacionalnih država unutar EEZ-a, promijenio je tijek odnosa u samoj EEZ, te posljedično utjecao i na britanski zahtjev oko članstva. Nakon što je u listopadu 1961. godine Velika Britanija iznijela razloge za pristupanje EEZ-u, 8. studenog iste godine i službeno su započeli pregovori o britanskom pridruživanju Zajednici koji će potrajati naredne dvije godine.

Francuski predsjednik Charles De Gaulle izrazio je nepovjerljiv stav u svezi političkih veza koje je Velika Britanija imala sa SAD-om smatrajući kako bi ulaskom Velike Britanije u EEZ SAD dobile mogućnost političkog utjecaja na tijek zbivanja u zajednici kao i na njen budući razvoj.⁸⁵ Osim pitanja britansko-američke povezanosti, De Gaulle je bio skeptičan i oko britanskog prihvaćanja svih nadležnosti institucija EEZ-a, posebno jer je Velika Britanija u tom trenutku imala nacionalne obveze sa zemljama Commonwealtha. Inzistirao je kako prihvaćanje nadležnosti EEZ-a za Veliku Britaniju znači britansko odricanje određenih veza i dogovora sa zemljama Commonwealtha, primjerice onih oko pitanja uvoza poljoprivrednih proizvoda zemalja EEZ-a koji su prema De Gaulleu trebali imati prednost u trgovini s Velikom Britanijom nad uvozom poljoprivrednih proizvoda bilo koje druge zemlje što je regulirano i kroz načelo ranije spomenute Prednosti zajednice. Dodatni problem za De Gaullea je predstavljao i dogovor Velike Britanije sa SAD-om po pitanju ograničenog korištenja atomskog oružja što bi utjecalo na suradnju sa zemljama članicama EURATOM-a na području razvijanja atomske energije.⁸⁶

Konačno, 28. siječnja 1963. godine i službeno je odbijen britanski zahtjev za članstvom u EEZ-u, nakon što je dva tjedna ranije De Gaulle na konferenciji za tisak, iskoristivši pravo veta⁸⁷, obznanio kako Francuska neće podržati pridruživanje Velike Britanije EEZ-u. Time je okončan prvi pokušaj proširenja Europske ekonomske zajednice koja će tako, barem

⁸⁵ Perica, J., (2006.), „Politički aspekti proširenja Europske unije“, u: Pravnik, vol. 40, br. 2, str. 163-185, str. 167.

⁸⁶ PUŠKARIĆ, 2012: 228-229.

⁸⁷ Članak 237. Rimskog ugovora

privremeno, i dalje ostati zajednicom šest zemalja. Ipak, Velika Britanija neće odustati od svoje želje za članstvom u EEZ-u te će uskoro krenuti u novi pokušaj pridruživanja.⁸⁸

Dvije godine kasnije, 8. travnja 1965. godine dogodio se važan trenutak za buduće procese europske integracije i pridruživanje drugih europskih zemalja. U Bruxellesu je potpisan Ugovor o spajanju⁸⁹ kojim su Europska zajednica za ugljen i čelik, Europska ekonomska zajednica i Europska zajednica za atomsku energiju udružene u zajednički naziv Europske Zajednice ili Europska Zajednica. Pritom su stvorene i institucije Vijeća ministara i Europske komisije koje Puškarić opisuje kao „zajedničko upravljačko tijelo za sve tri Zajednice“⁹⁰. Ovim ugovorom osiguran je lakši nadzor rada Zajednice i jednostavnije donošenje odluka koje se tiču svih zemalja članica.

3.5. Drugo francusko odbijanje britanskog zahtjeva za članstvom u Europskoj ekonomskoj zajednici

Nakon odbijanja zahtjeva za članstvom u EEZ-u Velikoj Britaniji, Charles de Gaulle je nastavio s politikom kojom je francuske interese stavio ispred interesa EEZ-a, a koja će vrhunac doživjeti francuskim sedmomjesečnim bojkotiranjem rada svih institucija spomenute zajednice. Kako bi se osigurao daljnji rad i funkcioniranje EEZ-a, u siječnju 1966. godine potpisan je Luksemburški kompromis između Francuske i ostalih pet zemalja članica EEZ-a kojim je Francuska ponovo odlučila pristupiti radu Vijeća u zamjenu za nastavak primjene jednoglasnog odlučivanja i mogućnosti veta po pitanju vitalnih državnih interesa.⁹¹

U veljači iste godine na parlamentarnim izborima u Velikoj Britaniji pobjeđuje Laburistička stranka na čelu s Haroldom Wilsonom.⁹² Razočaran stanjem u državi koja je gospodarski zaostajala za državama članicama EEZ-a, odlučuje se inicijativu oko ponovnog zahtjeva za članstvom u EEZ-u nakon čega 30. travnja 1967. Velika Britanija objavljuje službenu kandidaturu za članstvom u EEZ-u. Europski parlament o kandidaturi je raspravljao 9. svibnja 1967. godine, a Puškarić ističe kako su mnogi parlamentarci pritom pozitivno reagirali na britanski zahtjev i odlučili su podržati britansku kandidaturu. Ipak i dalje je sve ovisilo o

⁸⁸ PUŠKARIĆ, 2012: 227-230.

⁸⁹ Stupio na snagu 1. srpnja 1965. godine

⁹⁰ PUŠKARIĆ, 2012: 233.

⁹¹ PUŠKARIĆ, 2012: 232.

⁹² (1916.-1995.) britanski političar i državnik, obnašao dužnost Premijera Velike Britanije u dva mandata; 1. mandat 1966.-1970. godine i 2. mandat 1972.-1974. godine

Francuskoj i Charlesu de Gaulleu koji, nakon dugih rasprava 27. studenog 1967. godine, i drugi puta odbija britanski zahtjev.⁹³

I dok je prvo odbijanje britanskog zahtjeva bilo motivirano De Gaulleovim nezadovoljstvom po pitanju britansko-američke političke povezanosti, ovaj put razlog nije bio političke nego ekonomske prirode jer je Velika Britanija gospodarski bila u slabijem položaju u odnosu na druge zemlje članice EEZ-a i francuski predsjednik nije htio Zajednicu opteretiti rješavanjem britanskih gospodarskih problema. Ovim potezom francuskog predsjednika Zajednica i dalje ostaje na prvobitnih šest zemalja članica i proces širenja spomenut u Rimskim ugovorima i dalje ostaje neispunjen.

Iako gospodarski u podređenom položaju u odnosu na šest zemalja članica Zajednica, Velika Britanija je predstavljala mogućnost za Zajednicu da pokuša riješiti problem nagomilanih viškova poljoprivrednih proizvoda plasiranjem na britansko tržište. Stoga su ostale zemlje zajednice na francusko odbijanje Velike Britanije gledale kao propuštenu priliku za Zajednicu da i sama riješi dio svojih gospodarskih problema. Osim zemalja članica, odbijanje Velike Britanije je i kod SAD-a izazvalo polemike i prijepore. SAD su u mogućem britanskom pridruživanju Zajednici vidjeli priliku za ispunjavanje svojih političkih strateških ciljeva, što je odbijanjem Velike Britanije postalo nemoguće. Vukadinović i Čehulić pišu kako se iz redova SAD-a prema zapadnoeuropskim zemljama počinje mijenjati klima odnosa vezanih uz „stvaranje zajedničkog tržišta industrijskim proizvodima, zajedničku poljoprivrednu politiku, eventualno proširenje Zajednice, rast platnog deficita Sjedinjenih Država i slabljenje pozicije dolara“⁹⁴, čemu možemo dodati i slabu političku potporu zemalja članica Zajednice američkoj vojnoj intervenciji u Vijetnamskom ratu. Geopolitička slika svijeta počela je poprimiti nove obrise.

3.6. Prvo proširenje Zajednice 1973. godine- Danska, Irska, Ujedinjeno Kraljevstvo i kriza odnosa u Zajednici

Istovremeno se u zemljama članicama događaju velike političke promjene koje će se ubrzo pokazati kao krucijalne po pitanju budućeg širenja Zajednice. Odlazak s vlasti Charlesa de Gaullea kojeg u Francuskoj zamjenjuje Georges Pompidou⁹⁵ 1969. godine, te dolazak na

⁹³ PUŠKARIĆ, 2012: 235.

⁹⁴ VUKADINOVIĆ, ČEHULIĆ, 2005: 143.

⁹⁵ (1911.-1974.) francuski političar i državnik, obnašao dužnost francuskog predsjednika u razdoblju od 1969. do 1974. godine

vlast Willya Brandta⁹⁶ iste godine u SR Njemačkoj označiti će novi smjer političkog kretanja tih zemalja i Zajednice. Na sjednici održanoj u Haagu 1. i 2. prosinca iste godine dogovoreno je kako će se zajednička poljoprivredna politika financirati iz sredstava EEZ-a od poreznih prihoda na uvoz poljoprivrednih dobara iz zemalja nečlanica EEZ-a, ali ono važnije dogovoreno je stvaranje istinske gospodarske i monetarne unije, te usklađivanje ostalih vrsta socijalnih politika. Osim gore navedene odluke, odlučeno je kako će se krenuti u pregovore s Irskom, Danskom, Ujedinjenim Kraljevstvom i Norveškom oko budućeg pristupanja Zajednici.⁹⁷

U ožujku 1970. godine Europsko vijeće imenuje odbor kojim će predsjedati Pierre Werner⁹⁸ čiji je zadatak bio izrada prijedloga uspostave gospodarske i monetarne unije, te drugi odbor kojim će predsjedati Etienne Davignon⁹⁹ čiji je zadatak bio izraditi prijedloge za političku suradnju zemalja članica. Mjesec dana kasnije, 22. travnja 1970. godine, potpisan je Ugovor iz Luksemburga¹⁰⁰ kojim se Zajednica odlučuje na postupno uvođenje vlastitih sredstava financiranja. Kako bi se to omogućilo, odlučeno je kako će Zajednica dobivati sve carine od proizvoda uvezenih iz zemalja nečlanica Zajednice, sredstva dobivena iz poreza na dodatnu vrijednost te sredstva dobivena od poljoprivrednih pristojbi. Ugovorom su dodatno proširene i proračunske ovlasti Europskog parlamenta.¹⁰¹

Krajem lipnja 1970. godine u Luksemburgu su otvoreni pregovori s predstavnicima četiriju zemalja kandidatkinja za pristupanje Zajednici koje su se pritom obvezale preuzeti sve pravne stečevine Zajednice i nadležnosti nadnacionalnih institucija. 21. srpnja iste godine i službeno su započeli pregovori oko pristupanju Danske, Irske, Ujedinjenog Kraljevstva i Norveške u Zajednicu.¹⁰²

U listopadu iste godine objavljena su dva značajna dokumenta po pitanju budućeg funkcioniranja Zajednice. 8. listopada objavljen je Wernerov plan o osnivanju ekonomske i monetarne unije zemalja članica kojom se željelo stvoriti zajedničku valutu i monetarne odluke zemalja članica prenijeti na nadnacionalne institucije Zajednice, a 27. listopada države članice prihvaćaju Davignonovo izvješće o političkoj suradnji koje je za cilj imalo stvoriti

⁹⁶ (1913.-1992.) njemački političar i državnik, obnašao dužnost 4. kancelara SR Njemačke u razdoblju od 1969. do 1974. godine

⁹⁷ PUŠKARIĆ, 2012: 241-242.

⁹⁸ (1913.-2002.) luksemburški političar, obnašao dužnost premijera Luksemburga u 2 mandata; 1. mandat 1959.-1974. i 2. mandat 1979.-1984.

⁹⁹ Rođen 1932. belgijski političar

¹⁰⁰ Stupio na snagu 1. siječnja 1971. godine

¹⁰¹ Izvor: https://europa.eu/european-union/about-eu/history/1970-1979/1970_hr, pristup: 16.6.2019.

¹⁰² PUŠKARIĆ, 2012. 246.

zajedničku vanjsku politiku Zajednice kako bi se usuglasile odluke o svim međunarodnim problemima i izazovima.¹⁰³ Objavom i usvajanjem ovih dvaju dokumenata stvorene su pretpostavke za stvaranje političke i monetarne unije zemalja članica Zajednice, te su procesi širenja Zajednice dobili novi zamah.

Nakon dvije godine pregovora i usuglašavanja stavova, 22. siječnja 1972. godine potpisan je Ugovor o pristupanju Ujedinjenog Kraljevstva, Danske, Irske i Norveške u Europsku Zajednicu iz kojeg je u rujnu iste godine istupila Norveška čiji su građani na referendumu glasali protiv ulaska u Zajednicu.¹⁰⁴

Dva mjeseca kasnije, 24. travnja 1972. godine u Parizu je održana konferencija čelnika zemalja članica na kojoj se dodatno raspravljalo o stvaranju europske monetarne unije¹⁰⁵. Temeljem Wernerovog plana zemlje članice Zajednice odlučuju dopustiti fluktuaciju pojedinačnih nacionalnih valuta u odnosu na dolar u određenim uskim granicama- takozvani plivajući tečaj i dogovaraju stvaranje EMS-a do 1980. godine¹⁰⁶

1. siječnja 1973. godine, Danska, Irska i Ujedinjeno Kraljevstvo postaju punopravni članovi Europske Zajednice čime Zajednica doživljava svoje prvo proširenje s šest na devet članova. Prednosti ulaska novih zemalja članica i širenja Zajednice bili su vidljivi i na ekonomskom i političkom planu.

Ekonomski dio britanskog članstva ogledao se u novom velikom tržištu na koje je Zajednica mogla plasirati dio viškova poljoprivrednih proizvoda¹⁰⁷. Istovremeno iz kuta gledanja Velike Britanije, tržište Zajednice bila je odlična prilika za plasiranje vlastitih proizvoda kao i produbljivanje ekonomskih veza sa zemljama s kojima bi te veze bilo teško ostvariti bez postignutog članstva u EEZ-u. Politički dio britanskog članstva ogledao se kroz njene specifične veze sa SAD-om i zemljama Commonwealtha čime je Zajednica dobila izazov vanjskopolitičke suradnje i sa zemljama nečlanicama Zajednice.¹⁰⁸

Irska je ulaskom u Zajednicu željela riješiti svoja bitna ekonomsko-politička pitanja. Naglasak je bio na sufinanciranju vlastite poljoprivredne proizvodnje sredstvima iz CAP-a, čime je Irska željela modernizirati svoju poljoprivredu i agrarnu proizvodnju podići na višu razinu.

¹⁰³ PUŠKARIĆ, 2012: 242-243.

¹⁰⁴ Izvor: https://europa.eu/european-union/about-eu/history/1970-1979/1972_hr, pristup 20.6.2019.

¹⁰⁵ Engl. European Monetary System- EMS u daljnjim dijelovima teksta

¹⁰⁶ Izvor : https://europa.eu/european-union/about-eu/history/1970-1979_hr, pristup: 20.6.2019.

¹⁰⁷ PUŠKARIĆ: 2012: 247.

¹⁰⁸ VUKADINović, ČEHULIĆ, 2005: 174-181.

Vukadinović i Čehulić navode kako je Irska, kao država ne tako davno stečene nezavisnosti od Velike Britanije, ulaskom u Zajednicu željela dobiti određenu političku sigurnost računajući na institucije Zajednice kao moguće sredstvo rješavanja unutarnjih političkih sporova u zemlji, ali i sa susjednom Velikom Britanijom.¹⁰⁹

Kao i Irska, Danska je također računala na poticaje iz sredstava CAP-a kojima je željela modernizirati i unaprijediti svoju poljoprivredu. Ulaskom u Zajednicu Danskoj se otvorilo novo tržište i mogućnost suradnje sa zemljama s kojima bi teško ostvarila trgovinske veze bez članstva unutar Zajednice, što je za Dansku bila prilika koju nisu željeli propustiti. Zajednica je ulaskom Danske dobila značajnog strateškog partnera na sjeveru Europe i državu koja je u Nordijskom vijeću zastupala njezine interese što je kao i u slučaju Irske imalo težinu na vanjskopolitičkom djelovanju Zajednice.¹¹⁰

Iz gore navedenog može se zaključiti kako je Zajednica u svakoj novoj pridruženoj članici vidjela ekonomske i političke interese, ali i izazove koji idu uz svako proširenje. Zadovoljiti s jedne strane interese Zajednice, a zatim i pojedinačne interese zemalja članica nije uvijek bilo jednostavno i stoga je Zajednica u svom radu morala voditi računa ne samo o vlastitom djelovanju već i djelovanju svake pojedine zemlje članice kako bi konačan ishod zadovoljio sve uključene strane. Najveća prednost ulaska novih zemalja u Zajednicu se ogledala kroz širenje tržišta i mogućnost daljnjeg jačanja gospodarske suradnje. Najveći izazov za Zajednicu su pritom bili složeni politički odnosi njenih članica ne samo između sebe, već i sa drugima zemljama nečlanicama s kojima onda posredno i sama Zajednica morala stvoriti neku vrstu odnosa. Djelovanje Zajednice na vanjskopolitičkom planu će svoj vrhunac doživjeti u godinama nakon prvog proširenja temeljem mnogobrojnih političkih promjena na političkoj karti svijeta koje će izravno utjecati i na buduća proširenja unutar Zajednice.

U godini u kojoj je Zajednica doživjela svoje prvo službeno proširenje ona biva pogođena krizom odnosa među zemljama članicama. Jomkipurski rat, ili Listopadni rat, vođen između Izraela i arapskih zemalja Egipta i Sirije za posljedicu je imao energetske krizu uvjetovanu embargom arapskih zemalja oko izvoza nafte u zapadnoeuropske zemlje. Istovremeno zemlje članice Organizacije za proizvodnju nafte¹¹¹ višestruko povećavaju cijene

¹⁰⁹ VUKADINOVIĆ, ČEHULIĆ, 2005:175- 182.

¹¹⁰ VUKADINOVIĆ, ČEHULIĆ, 2005: 175- 182.

¹¹¹ Engl. Organization of the Petroleum Exporting Countries- OPEC

nafte i Zajednica koja je ovisila o jeftinom uvozu ovog derivata biva ekonomski i gospodarski opterećena.¹¹²

Sljedeće godinu Zajednicu pogađa još jedna kriza odnosa vezana uz neuspješan pokušaj stvaranja europske monetarne unije. Odluke o stvaranju EMS-a i prihvaćanja plivajućeg tečaja iz 1972. godine odbijaju Velika Britanija i Italija, a Francuska iz sporazuma istupa 1974. godine.¹¹³

Gore navedeni događaji pokazali su kako je Zajednica i dalje prvenstveno funkcionirala kao gospodarska unija jer su naftnu krizu i problem plivajućeg tečaja zemlje članice pokušale riješiti svaka samostalno umjesto zajedničkim djelovanjem kroz rad institucija Zajednice.

Ipak, prosinac 1974. godine označiti će prekid takvog funkcioniranja Zajednice. Na inicijativu Jeana Monneta, 9. i 10. prosinca 1974. godine, u Parizu se održao sastanak predstavnika država ili vlada zemalja članica Zajednice koji odlučuju stvoriti Europsko vijeće kao „stalno tijelo političke suradnje šefova država ili vlada zemalja devetorice“.¹¹⁴ Ova odluka pokazala je kako su zemlje članice ipak bile spremne zajednički politički surađivati po pitanju odluka koje se tiču Zajednice. Također je dogovoren nov način izbora zastupnika u Europski parlament, načelom neposrednog izbora, te je dogovoreno osnivanje Europskog fonda za regionalni razvoj.¹¹⁵ Ovim dogovorima napravljen je prvi korak u stvaranju političke unije među zemljama članicama koje na taj način više neće pokušavati samostalno rješavati moguće probleme, već se tim izazovima Zajednica baviti kao jedno predstavničko tijelo svih uključenih država.

3.7. Drugo proširenje Zajednice 1981. godine- Grčka

Dalekosežne posljedice za buduće procese širenja Zajednice označiti će svrgavanje s vlasti vojnih i političkih diktatura u Grčkoj, Španjolskoj i Portugalu kroz naredne godine nakon sastanka u Parizu. Iako je Grčka još 9. srpnja 1961. godine potpisala Ugovor o suradnji i pridruživanju s EEZ-om, u sastav Zajednice ući će tek dvadeset godina kasnije zbog vojnog puča 21. travnja 1967. godine koji je za posljedicu imao uspostavu vojne diktature u zemlji i diplomatsku izolaciju Grčke od ostatka Europe. EEZ je pritom imala jasne kriterije vlastitog proširenja koji su neku zemlju mogli učiniti sljedećom članicom saveza- europska država,

¹¹² Izvor: https://europa.eu/european-union/about-eu/history/1970-1979/1973_hr, pristup: 20.6.2019.

¹¹³ PUŠKARIĆ, 2012: 250.

¹¹⁴ PUŠKARIĆ, 2012: 254.

¹¹⁵ Izvor: https://europa.eu/european-union/about-eu/history/1970-1979/1974_hr, pristup: 21.6.2019.

demokratski višestranački izbori i slobodno tržište¹¹⁶. Uspostavom vojne diktature Grčka je postala zemlja koja više nije ispunjavala osnovne kriterije mogućeg pristupanja Zajednici te je EEZ iste godine nakon puča suspendirala gore navedeni ugovor.

Narednih sedam godina Grčku će obilježiti stanje ograničene slobode u kojoj nisu bili dopušteni slobodni izbori, zabranjeni su svi oblici prosvjeda i štrajkova, te su narušena gotova sva osnova ljudska prava njenih građana. Svakodnevna uhićenja, politički montirani procesi, ubojstva, mučenja, cenzura medija, policijska represija paralizirali su zemlju o čemu govore i procijenjeni podaci o više tisuća uhićenih osoba tijekom trajanja vojne diktature koje je hunta povezivala sa širenjem liberalne ideologije.¹¹⁷

Takvo stanje u Grčkoj potrajati će do 24. srpnja 1974. godine kada dolazi do svrgavanja vojne vlasti i ponovne uspostave demokratskog poretka što je omogućilo Grčkoj da ponovo postane potencijalnom kandidatkinjom za ulazak u sastav EEZ-a. Nakon perioda rješavanja unutarnjih političkih pitanja, 12. lipnja 1975. godine Grčka i službeno podnosi zahtjev za članstvom u EEZ-u, a službeni pregovori o punopravnom članstvu Grčke u EEZ-u započinju 27. srpnja 1976. godine pri čemu je Zajednica pred Grčku postavila niz izazova koje je bilo potrebno riješiti prije njenog stupanja u članstvo. Prije svega je bilo pitanje grčke poljoprivrede koja je bila znatno nerazvijenija u odnosu na ostale zemlje članice EEZ-a, te općem ekonomskom stanju države koja se tek oporavljala od vojnog režima što se ogledalo kroz nisku stopu BDP-a, visoku stopu nezaposlenosti i slabu industrijaliziranost zemlje. Kako bi gore navedeni izazovi bili riješeni, Grčka je od Zajednice dobila uvjet petogodišnje prilagodbe svog gospodarstva ekonomiji EEZ-a. Nakon tri godine daljnjih usuglašavanja stavova i pregovora, 28. svibnja 1979. godine Grčka i EEZ potpisuju Ugovor o pristupanju Grčke EEZ-u koji je stupio na snagu 1. siječnja 1981. godine čime Grčka postaje desetom članicom EEZ-a.¹¹⁸

Ulazak u članstvo EEZ-a za Grčku je imao pozitivne konotacije. Članstvom u takvom savezu Grčka je dobila mogućnost oporavka vlastitog poljoprivrednog sektora putem sredstava iz CAP-a, te je dobila i mogućnost pristupa ostalim strukturalnim fondovima koje je mogla iskoristiti za opravak zemlje nakon vojne diktature. Politički gledano, članstvo je Grčkoj donijelo jamstvo kako se vojni puč i ponovna uspostava diktature više neće ponoviti, pri čemu

¹¹⁶ VUKADINOVIĆ, ČEHULIĆ, 2005; 168.

¹¹⁷ Izvor: <https://www.ahistoryofgreece.com/junta.htm>, pristup: 21.6.2019.

¹¹⁸ Izvor: <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/4a6854b3-62e2-4e41-aba6-9ccf2cf5a859>, pristup: 21.6.2019.

je novo uspostavljena grčka demokracija mogla stvoriti snažnu političku povezanost s ostalim zapadnoeuropskim državama članicama.¹¹⁹

Iz kuta Zajednice, pristupanje Grčke u članstvo geografski je označilo prvo proširenje Zajednice na jug Europe nakon prethodnih sjevernih širenja. Treba ponoviti kako je u vremenu pristupanja Grčke u članstvo Zajednica bila pogođena nizom kriznih odnosa među zemljama članicama o čemu je bilo riječi u prethodnim poglavljima. Stoga je motiv Zajednice za prihvaćanjem Grčke kao nove zemlje članice bio više političkog nego ekonomskog karaktera kad se uzme u obzir slaba gospodarska razvijenost i ekonomska zaostalost Grčke u odnosu na ostale zemlje članice. Politički motiv može se naći u želji Zajednice da prihvaćanjem Grčkog članstva ostatku Europe i svijeta pokaže kako su spremni na pomoć svakoj europskoj državi u kojoj vladaju politički nemiri, kako usprkos razilaženju u određenim stavovima zemalja članica Zajednicu i dalje odlikuje povezanost te kako Zajednica ima i snagu i moć stvarne političke promjene.¹²⁰ Ovu poruku shvatiti će i primijeniti dvije mediteranske zemlje, Španjolska i Portugal koje će ubrzo i same postati članicama EEZ-a. Ipak prije nego će se njihovo pristupanje Zajednici ostvariti, obje zemlje su, baš kao i Grčka, prvo morale riješiti složenu političku situaciju unutar vlastitog teritorija kako bi ostvarile potrebne kriterije za punopravno članstvo.

3.8. Treće proširenje Zajednice 1986. godine- Portugal i Španjolska

U Portugalu 1933. na vlast dolazi Antonio de Oliveira Salazar koji će narednih trideset i pet godina autokratski vladati Portugalom. Po stupanju na vlast proglasio je Novu državu¹²¹ koja je po svom ustrojstvu bila korporativna država, konzervativne i nacionalističke prirode, sastavljena od niza grupacija koji rade u korist države. Njegovu vladavinu obilježiti će cenzura i manipulacija medija, politički progoni i potpuna kontrole države nad društvenim i kulturnim životom. Nakon njegove smrti 1968. godine sljedećih šest godina na vlasti ostaje Nacionalna stranka čiji je bio osnivač, ali 25. travnja 1974. godine tijekom Karanfil revolucije¹²² dolazi do svrgavanja vlasti i posljedično uspostave demokratskog poretka.¹²³ Za vrijeme Salazarove vladavine Portugalom i Španjolska je proživljavala sličnu političku krizu na čelu s Franciscom Francom.

¹¹⁹ VUKADINOVIĆ, ČEHULIĆ, 2012: 176.

¹²⁰ Izvor: <https://historynewsnetwork.org/article/158360>, pristup: 21.6.2019.

¹²¹ Portugalski Estado Novo

¹²² Engl. Carnation revolution

¹²³ Izvor: https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Ant%C3%B3nio_de_Oliveira_Salazar, pristup: 21.6.2019.

Nakon građanskog rata koji je trajao od 1936. do 1939. godine, u Španjolskoj na vlast dolazi Francisco Franco¹²⁴ koji ubrzo po osvajanju vlasti uspostavlja diktaturu koja će dominirati Španjolskom sve do njegove smrti i ponovne uspostave demokratskog poretka.¹²⁵ Slično događanjima u Grčkoj, Španjolska je za vrijeme Franca bila podvrgnuta strogom režimu u kojem nije bilo mjesta za demokratske procese i način djelovanja. Mladen Puškarić u knjizi *Europska integracija* ističe kako je „...cjelokupan život društva bio podvrgnut kontroli i represiji u cilju očuvanja totalitarističkog sustava“. Kršenje svih oblika ljudskih prava bila je svakodnevna pojava života u Francovoj Španjolskoj čemu u prilog govori i podatak kako žene nisu imale pravo glasa na izborima, te su za najosnovnije životne aktivnosti poput traženja posla morale dobiti posebnu dozvolu kojom im se to omogućuje.¹²⁶ Tek njegovom smrću 1975. godine dolazi do promjene političkog poretka u Španjolskoj gdje na vlast dolazi Juan Carlos I. koji ubrzo uspostavlja parlamentarnu monarhiju i nastavlja s demokratskim procesima što će omogućiti Španjolskoj ispunjavanje potrebnih kriterija za pristupanje EEZ-u.

Zajedničko objema državama kandidatkinjama za članstvo u EEZ-u je bila politička i gospodarska izolacija od ostatka Europe. Nerazvijenih gospodarstava i pod utjecajem totalitarističkih sustava, obje zemlje ostale su izvan okvira europskih događanja u godinama nakon Drugog svjetskog rata. Prvi korak ka promjeni takvog stanja u Portugalu i Španjolskoj učinjen je upravo gore navedenim svrgavanjima totalitarističkih vlasti. Nakon nekoliko godina daljnjih političkih previranja, Portugal je 28. ožujka 1977. godine i službeno podnio zahtjev za pristupanjem EEZ-u dok je Španjolska to učinila 28. srpnja iste godine.¹²⁷

Pregovori oko ulaska Portugala u članstvo EEZ započeli su 6. lipnja 1978. godine. Kao i u slučaju Grčke javio se problem nerazvijenosti poljoprivrednog sektora, ali i problem privatnog vlasništva koji je dominirao portugalskim gospodarstvom. Poljoprivredni sektor se sastojao od niza malih obiteljskih gospodarstva na sjeveru države i velikih poljoprivrednih gospodarstva na jugu države koji su zahtijevali modernizaciju proizvodnje kako bi uspješno držali korak s ostalim zemljama EEZ-a što Portugal, kao država suočena s dugogodišnjem autokratskom vladavinom u kojoj je veći naglasak bio na vjeri nego obrazovanju, nije mogao pretočiti u praksu. Osim nerazvijenosti poljoprivrednog sektora u pregovorima se upitnim pokazao problem ovisnosti portugalske ekonomije o novcu od turizma i novcu kojeg su u Portugal donosili radnici migranti sa sezonskih poslova u razvijenim zapadnoeuropskim

¹²⁴ 1892.-1975. španjolski general, političar i diktator

¹²⁵ Izvor: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=20384>, pristup: 21.6.2019.

¹²⁶ Izvor: https://en.wikipedia.org/wiki/Women_in_Francoist_Spain, pristup: 22.6.2019.

¹²⁷ PUŠKARIĆ, 2012: 274.

državama. Usprkos lošoj pregovaračkoj poziciji Portugala, Zajednica odlučuje kako će pokušati pronaći rješenja kojima bi se pomoglo njegovom gospodarskom oporavku u cilju pridruživanja nove države već postojećim državama članicama EEZ-a, a koja bi zatim svojim ekonomsko-političkim djelovanjem pridonijela ispunjavanju važnih strateških ciljeva na Mediteranu.¹²⁸

Službeni pregovori oko ulaska Španjolske u sastav EEZ-a otvoreni su nešto ranije, 5. veljače 1978. godine u Bruxellesu. Španjolska je za razliku od Portugala imala kvalitetno razvijen poljoprivredni sektor, ali su njihovi problemi bili u drugim gospodarskim sektorima. Kao država duge političke izolacije, Španjolska se nije mogla prilagoditi naglim kretanjima i promjenama unutar svjetske ekonomije što se najbolje vidjelo na primjeru neadekvatnog korištenja nafte u energetske svrhe. Kao zemlja koja je uvozila sedamdeset posto energetskih derivata iz zemalja bliskog istoka, visok skok u cijenama nafte sedamdesetih godina Španjolsku je ostavio nespremnju nositi se s novonastalom situacijom. Zajednica je u pregovorima otkrila kako Španjolska treba pomoć u restrukturiranju svojih industrijskih sektora u cilju prilagodbe na moguće nove tržišne šokove te kako su potrebne konkretne gospodarske mjere kojima će se zaustaviti tada visoka stopa rasta nezaposlenosti i daljnje propadanja industrije. Kao i u slučaju Portugala, odlučeno je za pronalazak zajedničkog rješenja kojim će Španjolska popraviti svoju gospodarsku situaciju i time ostvariti potrebne uvjete za pristup EEZ-u.¹²⁹

Pregovori s obje zemlje bili su dugi i prepuni zastoja. Dok je Zajednica pregovarala i usuglašavala stavove sa Portugalom i Španjolskom istovremeno je radila i na rješavanju vlastitih unutarnjih prijepora između već postojećih zemalja članica što je dodatno otežavalo cijeli proces novog proširenja Zajednice. Nakon što su i Portugal i Španjolska tijekom pregovora implementirali savjete i preporuke od strane Zajednice te time poboljšali stanje vlastitih gospodarstva, a zemlje članice EEZ-a međusobno uspjele pronaći zajednička rješenja problema financiranja proračuna i pitanja zajedničke poljoprivredne politike, pregovori oko pristupanja zemalja kandidatkinja približili su se kraju. U ožujku 1985. godine na sjednici Europskog vijeća u Bruxellesu odobreno je pristupanje Portugala i Španjolske EEZ-u temeljem čega 12. lipnja iste godine navedene zemlje potpisuju ugovore o pristupanju.¹³⁰

¹²⁸ Izvor: <http://countrystudies.us/portugal/63.htm>, pristup: 22.6.2019.

¹²⁹ Izvor: <http://countrystudies.us/spain/52.htm>, pristup: 22.6.2019.

¹³⁰ Izvor: https://europa.eu/european-union/about-eu/history/1980-1989/1985_hr, pristup: 22.6.2019.

Konačno, 1. siječnja 1986. godine Portugal i Španjolska postaju punopravne članice EEZ-a. Bilo je to treće službeno proširenje Zajednice od njenog osnutka čime je broj zemalja članica narastao na dvanaest. Iz političkog kuta gledanja obje zemlje, kao nove članice Zajednice, članstvo su htjele iskoristiti kao jamstvo trajne obrane od moguće ponovne uspostave vojnih diktatura koje su godinama paralizirale obje zemlje pritom onemogućujući bilo kakav vid gospodarskog, kulturnog, društvenog i ekonomskog napretka. Ekonomski interes za pristupanje ogledao se kroz mogućnost unaprjeđenja onih gospodarskih sektora koji su zaostajali za drugim razvijenim europskim državama, te kroz jačanje vlastite ekonomije putem trgovine na zajedničkom tržištu i bez carinskih ograničenja.

Iz kuta Zajednice pristupanje Portugala i Španjolske označilo je dodatan korak u smjeru procesa širenja na jug započetih pristupanjem Grčke u članstvo. Portugal je, kao zemlja bogate kolonijalne prošlosti, za Zajednicu značio mogućnost širenja vanjskopolitičkog djelovanja u zemlje portugalskog govornog područja, dok je španjolski ulazak u članstvo Zajednici omogućio vanjskopolitičko djelovanje čak i u zemljama Latinske Amerike putem španjolske diplomacije i njihovih prijašnjih političkih veza na tim područjima. Iako je Zajednica kao područje ujedinjavala tržište sa više od tristo milijuna ljudi, njeno širenje političkog utjecaja i pokušaji stvaranja interesnih veza kretali su se i izvan granica njenih država članica o čemu govore i podaci kako je Zajednica do svog prvog proširenja imala 167 zajedničkih vanjskopolitičkih akcija, dok je od prvog proširenja do drugog taj broj narastao na 313 vanjskopolitičkih akcija.¹³¹

Svako novo pridruživanje i svako proširenje Zajednice imali su snažan odjek u međunarodnim političkim krugovima. Stvorena iz ideje očuvanja mira u Europi i oporavka zemalja od ratnih posljedica, Zajednica je svijetu pokazala kako zapadnoeuropske države, kao nositelji procesa integracije, imaju snagu i moć daljnjeg povezivanja i daljnjeg širenja granica vlastitog teritorija. Ne čudi stoga kako je nakon prvobitnih proces integracije, Zajednica odlučila djelovati sjeverno i južno, proširujući tako svoje geografsko, ekonomsko, a posredno i političko djelovanje. Ipak, unutar Zajednice i dalje su vladali povišeni tonovi između zemalja članica. Kao primjer se može ogledati talijanska i francuska zabrinutost oko ulaska Španjolske u EEZ jer je španjolski poljoprivredni sektor u tom trenutku bio dovoljno razvijen i produktivan te je mogao odmah plasirati svoje poljoprivredne proizvode na tržište koje je već ionako bilo zasićeno prevelikim brojem takvih proizvoda. Kako se takvi i slični scenariji

¹³¹ VUKADINOVIĆ, ČEHULIĆ, 2005: 177-182.

ubuduće ne bi ponovili, iz europskih krugova se ponovo počelo inzistirati na kodiranju suradnje dogovorene Davignonovim izvješćem¹³² u cilju stvaranja političke unije s nadnacionalnim institucijama koje će doista imati stvarnu mogućnost implementacije odluka na višoj razini u odnosu na nacionalne države članice takvog saveza.

3.9. Jedinostveni europski akt- revizija Rimskog ugovora

Put do stvaranja dokumenta kojim će se prvi puta izmijeniti dijelovi Rimskog ugovora i uspostaviti čvrsti temelji kasnijeg nastanka Europske unije nije bio ni kratak ni jednostavan. Nakon što je u ožujku 1979. godine u Parizu dogovoreno stupanje na snagu EMS-a iste godine su održani i prvi neposredni izbori za Europski parlament. Oba događaja označiti će polaznu točku u jačanju procesa europske integracije i posljedično nove mogućnosti širenja Zajednice. Stvaranjem EMS-a željelo se stabilizirati valutne odnose među zemljama članicama Zajednice, odnosno osigurati zonu monetarne stabilnosti u Europi te izbjeći ranije situacije valutne nestabilnosti vezane uz kretanje tečaja dolara. Gotovo istovremeno s radom započinje prvi sastav neposredno izabranih članova Europskog parlamenta koji time označava „... velik iskorak u jačanju demokratskog legitimiteta Parlamenta i jačanje njegove uloge u institucionalnoj arhitekturi Zajednice“.¹³³ Time je glavni zadatak Parlamenta postala borba za daljnje institucionalne promjene u radu Zajednice, ponajprije one vezane uz nadnacionalno odlučivanje i političku suradnju među državama članicama. Uz već stvoreno Europsko vijeće, ove dvije institucije postaju glavnim nositeljima proces daljnje europske integracije koja će u narednim godinama rezultirati stvaranjem Europske Unije i njenim daljnjim širenjem.

Nakon što je dvije godine ranije odbijena, u lipnju 1983. godine u Stuttgartu je potpisana Svečana deklaracija o Europskoj uniji temeljena na nacrtu prijedloga iz 1981. godine koji su izradili Hans-Dietrich Genscher¹³⁴ i Emiliu Colombu.¹³⁵ Ovom deklaracijom zemlje članice Zajednice, kroz svoje političke predstavnike, izražavaju želju i potrebu za daljnjim jačanjem njihove ekonomske i političke suradnje, ali i za daljnjim reformama institucija Zajednice kako bi se postigao konačan cilj stvaranja Europske unije. Iste godine Altiero Spinelli¹³⁶ pred

¹³² Pogledati poglavlje: 3.6. Prvo proširenje Zajednice 1973. godine- Danska, Irska, Ujedinjeno Kraljevstvo i kriza odnosa u zajednici

¹³³ PUŠKARIĆ, 2012: 260.

¹³⁴ (1927.-2016.), njemački političar, obnašao dužnost njemačkog ministra vanjskih poslova od 1974. godine do 1992. godine

¹³⁵ (1920.-2013.) talijanski političar, obnašao dužnost talijanskog ministra vanjskih poslova od 1980. godine do 1983. godine i od 1992.godine do 1993. godine

¹³⁶ (1907.-1986.) talijanski političar

Europskim parlamentom izlaže nacrt Ugovora o osnivanju Europske unije kojeg s većinom glasova Europski parlament usvaja 14. veljače 1984. godine. Ugovor je podrazumijevao nastanak Europske unije kao pravne nasljednice Europske Zajednice, EMS-a i Europskog političkog saveza, prijelaz s međunacionalnog na nadnacionalni način odlučivanja, kao i promjene nadležnosti u radu određenih institucija- ponajviše kroz promjenu savjetodavne uloge Europskog parlamenta u suodlučivanje s Vijećem ministara.¹³⁷

Sljedeći korak u traženju formalnih rješenja promjena navedenih u nacrtu Ugovora o osnivanju Europske Unije dogodio se na sastanku Europskog vijeća u Fontainbleau 25. i 26. lipnja 1984. godine osnivanjem Odbora za institucionalna pitanja¹³⁸ na čelu s Jamesom Doogoom koji je dobio zadatak institucionalne, političke i gospodarske reforme Zajednice. Odbor će svoje izvješće iznijeti na sjednici u Milanu održanoj od 28. do 30. lipnja 1985. godine na kojoj će osim ovog dokumenta Europsko vijeće raspravljati i o dokumentu pod nazivom Bijela knjiga autora Jacquesa Delorsa¹³⁹ kojim se predlaže pretvaranje zajedničkog u jedinstveno tržište koje će jamčiti slobodan protok ljudi, roba, usluga i kapitala. Iako su se Velika Britanija, Danska i Grčka pobunile protiv zaključaka gore navedenih dokumenata, ostale zemlje članice Zajednice su odlučile sazvati međuvladinu konferenciju u Luksemburgu na kojoj će se usuglasiti proces uspostave jedinstvenog tržišta do 1992. godine, rješavanje pitanja regulacije zajedničke vanjske politike i donijeti reforme vezane uz promjenu ovlasti institucija Zajednice.¹⁴⁰

Na sjednici ministara vanjskih poslova zemalja članica Zajednice 16. i 17. prosinca 1985. godine u Luksemburgu donesena je odluka o spajanju ugovora o reformi Europskih Zajednica i ugovora o formalnopravnom uređenju političke suradnje u jedan dokument koji je dobio naziv Jedinstveni europski akt¹⁴¹. Jedinstveni europski akt službeno je potpisan u dva navrata, 17. veljače 1986. godine ga potpisuju sve zemlje članice Zajednice osim Danske, Grčke i Italije koje će to učiniti 28. veljače nakon usuglašavanja stavova vezanih za određene dijelove dokumenta. Službeno je stupio na snagu 1. srpnja 1987. godine.

¹³⁷ ARAH, 1995: 137.

¹³⁸ Poznat i pod nazivom Doogeev odbor, nazvan po predsjedniku odbora Jamesu Doogeu (1922.-2010.), irskom političaru, akademiku i klimatologu, koji je obnašao dužnost irskog ministra vanjskih poslova od 1981. godine do 1982. godine

¹³⁹ Rođen 1925. godine, francuski političar i ekonomist, predsjednik Europske komisije od 1985. godine do 1995. godine

¹⁴⁰ ARAH, 1995: 143-146.

¹⁴¹ Engl. Single European Act

Jedinstveni europski akt donio je mnoge promjene i stoga ne čudi što je njegovo usvajanje od strana država članica Zajednice trajalo dugo. Neke od institucionalnih promjena bitnih za rad Zajednice su bile uvođenje sustava glasovanja kvalificiranom većinom unutar Vijeća ministara, uspostava mogućnosti suodlučivanja Europskog parlamenta s Vijećem ministara kao i mogućnost odbacivanja odluka Vijeća u Europskom parlamentu većinom glasova u drugom krugu čitanja, te stvaranje nove institucije Prvostupanjskog suda kako bi se rasteretio rad Europskog suda pravde.¹⁴² Kad je riječ o vanjskoj političkoj suradnji u Zajednici nositelji postaju institucije Vijeća ministara i Europskog vijeća čiji su zadaci postali određivanje općih smjernica političkog djelovanja Zajednice i njihovo provođenje u praksi. Zemljama članicama uvedeno je obvezno međusobno informiranje i konzultiranje po pitanju vanjsko političkih akcija, a zanimljivost je i sam naziv koji umjesto zajednička vanjska politika biva zamijenjen nazivom europska vanjska politika čime se i kroz samo nazivlje daje do znanja kako je riječ o politici koja je iznad svih zemalja članica Zajednice.¹⁴³

Ono bitno za buduće procese proširenja u aktu se odrazilo kroz davanje većih ovlasti Europskom parlamentu putem postupka odobrenja kojim je parlament dobio izravnu mogućnost prihvaćanja ili odbijanja željenog članstva neke europske države.¹⁴⁴ Usvajanjem Jedinstvenog europskog akta stvoreni su temelji kasnijeg nastanka jedinstvenog tržišta te osnivanja Europske unije kao političke i monetarne unije. Omogućio je institucionalne reforme Zajednice, postavio temelje političke suradnje te dodatno ojačao ekonomsku suradnju zemalja članica. U godinama nakon njegovog potpisivanja doći će do velikih političkih promjena u Europi čime će akt dodatno dobiti na važnosti. Zajednica će tako dobiti novi poticaj u svom političkom jačanju što će se odraziti i kroz broj novih zemalja koje će htjeti postati dijelom novostvorene unije.

3.10. Političke promjene u Istočnoj Europi

Nakon procesa ratifikacije i službenog stupanja na snagu Jedinstvenog europskog akta, Istočnu Europu pogađa val velikih političkih promjena koje će potpunosti izmijeniti geopolitičku sliku Europe i svijeta i posljedično utjecati na procese širenja Zajednice. Niz revolucija i pobuna protiv komunističke vlasti započinje u Poljskoj u kojoj tijekom ljetnih

¹⁴² Izvor: <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/23bbb26c-a69c-40f1-954c-6b3cb1392b4d>, pristup: 23.6.2019.

¹⁴³ ARAH, 1995: 156-166.

¹⁴⁴ Izvor: <https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/23bbb26c-a69c-40f1-954c-6b3cb1392b4d>, pristup: 23.6.2109.

mjeseci 1988. godine dolazi do prosvjeda protiv tadašnje vlasti koja je dovela Poljsku u loš ekonomski položaj. Nakon gotovo dvije godine političkih borbi, u svibnju 1990. godine održani su prvi slobodni parlamentarni izbori na kojima pobjeđuje sindikat Solidarnosti na čelu s Lechom Walesom koji postaje prvim predsjednikom demokratske Poljske u prosincu 1990. godine. Mađarska je bila sljedeća europska zemlja koja će učiniti značajne promjene unutar svog političkog sustava. Iako je za vrijeme komunističke vlasti Janosa Kadara Mađarska djelovala slobodnije u odnosu na druge komunističke zemlje, u ožujku 1989. godine prosvjednici u Budimpešti traže uspostavu demokracije i rušenje komunističkog poretka. Nakon parlamentarnih izmjena koji su omogućili demokratske procese, prvi slobodni parlamentarni izbori održani su u svibnju 1990. godine na kojima pobjeđuje stranka Mađarski demokratski forum čiji predvodnik Jozsef Antall postaje prvim demokratski izabranim mađarskim premijerom.

Zasigurno najvažnija revolucija protiv komunističke vlasti dogodila se na području Istočne Njemačke 1989. godine. Njemačka država, koja je nakon Drugog svjetskog rata bila Berlinskim zidom¹⁴⁵ podijeljena na SR Njemačku kao demokratsku državu i Istočnu Njemačku pod sovjetskom vlašću, dugo vremena je predstavljala simbol europske i svjetske podjele na dva bloka, demokraciju i komunizam. Nemiri i prosvjedi u Poljskoj i Mađarskoj su doveli do stvaranja revolucionarne klime i u Istočnoj Njemačkoj. Nakon što se u lipnju više desetaka tisuća ljudi nije htjelo vratiti u Istočnu Njemačku već su prebjegli u SR Njemačku, u rujnu sedamdeset tisuća prosvjednika pozivaju zapadnonjemačke i istočnonjemačke političke vođe na ujedinjenje Njemačke. Pod pritiskom javnosti komunistička vlada Istočne Njemačke u studenome otvara Berlinski zid kako bi ljudi neometano i bez straha od granične vojske mogli prijeći granicu u SR Njemačku. Okupljena masa 9. studenog 1989. godine počinje s rušenjem zida čime će se simbolički označiti kraj fizičke i ideološke podjele Njemačke u godinama nakon Drugog svjetskog rata. U godini koja slijedi doći će do njegovog potpunog rušenja, sovjetskog povlačenja iz Istočne Njemačke kao i savezničkog iz SR Njemačke te ponovnog njemačkog ujedinjenja 3. listopada 1990. godine. Njemačkim ujedinjenjem stvorena je suverena SR Njemačka koja više nije bila ograničena savezničkim niti sovjetskim utjecajima. Za Zajednicu je njemačko ujedinjenje značilo i proširenje teritorija Zajednice, ali bez primanja novih članova putem ugovora o pridruživanju, već pripojenjem nekadašnjih pokrajina Istočne Njemačke sastavu SR Njemačke kao već postojećoj državi članici

¹⁴⁵ Barijera duga 160km koja je odvajala istočnu od zapadne Njemačke, sagrađena 1961. godine kako bi se spriječilo bježanje stanovnika u SR Njemačku iz Istočne Njemačke

Zajednice. Svega nekoliko dana nakon početka rušenja Berlinskog zida, prosvjedi se odvijaju i u tadašnjoj Čehoslovačkoj Socijalističkoj Republici. 17. studenog 1989. godine Čehoslovačku pogađa Baršunasta revolucija koja je trajala do kraja prosinca iste godine. Revolucija je nenasilnim procesima dovela do uspostave demokratskog poretka koji su 1993. godine rezultirali uspostavom dviju nezavisnih demokratsko uređenih država, Češke Republika i Slovačke Republike.

I u Bugarskoj kraj studenoga donosi val prosvjeda protiv komunističke vlasti. Na čelu s Unijom demokratskih snaga, prosvjednici se uspijevaju izboriti za demokratske reforme koje u lipnju 1990. godine rezultiraju prvim slobodnim parlamentarnim izborima po uzoru na Poljsku. Naziv Narodna Republika Bugarska biva zamijenjen nazivom Republika Bugarska te se u lipnju 1991. godine i službeno usvajaju promjene koje omogućavaju parlamentarne izbore, predsjedničke izbore i izbore za premijera. Kraj 1989. godine rezultirao je i pobunom naroda u Socijalističkoj Republici Rumunjskoj koja će ostati u sjećanju kao revolucija s najviše žrtava. Nezadovoljni diktaturom i kultom ličnosti predsjednika Nicolae Ceausescua, rumunjski prosvjednici zauzimaju nacionalu televiziju te započinju niz prosvjeda zahtijevajući njegov odlazak s vlasti i povratak demokracije. Pokušavši ugasiti prosvjed, Ceausescu je naredio paljbu na prosvjednike u kojoj je kroz nekoliko sljedećih dana život izgubilo preko tisuću ljudi. Ipak niti to nije moglo zadržati revoluciju i Ceausescu je uskoro uhićen te pogubljen. U svibnju 1990. godine održani su prvi slobodni parlamentarni izbori na kojima pobjeđuje Socijalna demokratska stranka, a prvim predsjednikom postaje Ion Iliescu.

Na krajnjem istoku Komunistička partija Sovjetskog saveza u veljači 1990. godine dopustila je višestranačke izbore koji će za posljedicu imati konačan slom SSSR-a. Prva država koja će proglasiti nezavisnost biti će Litva, koju će ubrzo slijediti Estonija i Latvija. Iako su komunističke snage vojnim akcijama pokušale ugušiti pobunu u navedenim država, to nije spriječilo Armeniju, Gruziju i Moldaviju u bojkotiranju referendumu o reformama Sovjetskog saveza i okretanju k procesu osamostaljenja. Iako je tadašnji sovjetski predsjednik Mihail Gorbačov pokušao spriječiti odcjepljena gore navedenih država predlažući im veće državne ovlasti unutar SSSR-a, nije u tome uspio i 8. prosinca Rusija, Ukrajina i Bjelorusija potpisuju sporazum o kraju SSSR-a. Konačno, 26. prosinca 1991. godine SSSR i službeno prestaje postojati, a njegovim nestankom nastaju 15 nezavisnih država koje su bile njegove zemlje članice tijekom komunističkog perioda vlasti.

Slom Sovjetskog saveza utjecao je i na raspad Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije jer je njegovim raspadom SFRJ ostala bez jakog saveznika i političkog suradnika. Nakon što je tijekom 1980-ih godina bilo više nacionalnih nemira u zemljama članicama SFRJ-a, početak 1990. godine donosi prve velike značajne promjene koje će kroz narednih nekoliko godina dovesti do nasilnog nestanka ove države. Albanija, Slovenija i Hrvatska su bile zemlje koje su prednjačile u želji za osamostaljenjem što tadašnji jugoslavenski državni vrh nije htio ni pod koju cijenu. Pokušavši nasilno zadržati navedene države unutar stvorenog saveza, u Sloveniji izbija desetodnevni rat u lipnju 1991. godine, a zatim i rat u Hrvatskoj koji će trajati do 1995. godine te rat u Bosni i Hercegovini. Slovenija, Hrvatska i Bosna će uskoro biti i međunarodno priznate kao neovisne države, Makedonija će također u međuvremenu proglasiti neovisnost, a Srbija i Crna Gora će formirati Saveznu Republiku Jugoslaviju. Temeljem navedenih međunarodnih priznanja neovisnosti navedenim državama, SFRJ je prestao i službeno postojati kao komunistička država, a odcjepljene države su uspostavile demokratsko političko uređenje.

Gore navedeni slomovi komunističkih sustava imati će velike i dalekosežne posljedice po cjelokupnu političku sliku svijeta. Nastanak i razvoj velikog broja demokratskih država u Europi Zajednici je otvorio mogućnosti daljnjeg širenja pristupanjem novih država članica. Pritom su novonastale države, svjesne potrebnih ekonomsko-političkih reformi i prilagodbi na svjetsko tržište, u Zajednici vidjele mogućnost bržeg gospodarskog i političkog oporavka nakon dugogodišnjih izolacija od međunarodnih događanja. Kako bi došlo do sljedećih proširenja, Zajednica je krenula s ispunjavanjem zadanih reformi u Jedinstvenom europskom aktu u svrhu lakše prilagodbe novim zemljama članicama i kako bi mogla nesmetano funkcionirati. Upravo će te reforme u narednim godinama rezultirati stvaranjem Europske unije kao političke i monetarne unije europskih demokratskih zemalja.

4. Nastanak Europske Unije

Nakon stupanja na snagu Jedinog europskog akta i velikih političkih promjena na istoku Europe, Zajednica je ušla u svoj posljednji krug preobrazbe u monetarnu i političku uniju. Europski politički vrh država članica Zajednice održao je nekoliko sastanaka tijekom 1990. i 1991. godine s ciljem izrade konačnog nacrtu ugovora o budućoj političkoj i monetarnoj uniji. Njihovi napori rezultirali će sjednicom Europskog vijeća održanoj u Maastrichtu 9. i 10. prosinca 1991. godine na kojoj će biti prihvaćen Ugovor o Europskoj uniji.¹⁴⁶

4.1. Ugovor iz Maastrichta

Ugovor iz Maastrichta kojim se stvorena Europska unija potpisan je 7. veljače 1992. godine. U sljedećih godinu dana zemlje članice će dobiti zadatak njegove ratifikacije kako bi on i službeno stupio na snagu. Nakon održanih referenduma u Irskoj, Danskoj i Francuskoj i parlamentarnih rasprava u Velikoj Britaniji ugovor je službeno stupio na snagu 1. studenog 1993. godine. Njegovim stupanjem na snagu stvorena je monetarna i politička unija pod nazivom Europska unija koja u sebi objedinjuje tri stupa: prvi stup koji uključuje Europske Zajednice, drugi stup koji se sastoji od vanjske i sigurnosne politike i treći stup koji podrazumijeva suradnju u pravosuđu i unutarnjim poslovima. Važnost ovog ugovora se ogleda i kroz uvođenje državljanstva Europske unije, jačanja uloge Europskog vijeća kojemu se proširuje područje nadležnosti, osnaživanja uloge Europskog parlamenta u procesima suodlučivanja, preciznog određivanja etapa uvođenja monetarne unije te uvođenja načela supsidijarnosti kojim se htjelo zaštititi pravo država članica na odlučivanje i djelovanje.¹⁴⁷

Stupanjem na snagu Ugovora iz Maastrichta Europa je zakoračila u novo poglavlje svoje povijesti. Osnažena monetarnim i političkim jedinstvom Europska Unija se promakla u ravnopravnog političkog aktera uz bok SAD-u na svjetskoj geopolitičkoj sceni oslabljenoj raspadom SSSR-a. Slomovi komunističkih vlasti otvorili su mogućnost budućeg širenja Unije na istok Europe, a novi zahtjevi za članstvom u Uniji već su čekali na razmatranje.

¹⁴⁶ OMEJEC, 2008: 83.

¹⁴⁷ OMEJEC, 2008: 85-86.

4.2. Četvrto proširenje 1995. godine- Austrija, Finska, Švedska

U jeku političkih nemira 1989. godine, 17. srpnja Austrija podnosi zahtjev za članstvom u Zajednici, a 28. srpnja Europska komisija odlučuje kako za Austriju počinje pristupni proces. Švedska službeni zahtjev za članstvom podnosi 1. srpnja 1991. godine, a sljedeće godine 18. ožujka to je učinila i Finska dok je 24. studenog 1992. godine to učinila i Norveška. Početkom veljače 1993. godine u Bruxellesu službeno započinju pregovori s Austrijom, Finskom, Švedskom i Norveškom oko članstva u Zajednici. Pregovori oko njihovog pristupanja vođeni su istovremeno s ratifikacijom Ugovora iz Maastrichta što je donekle odužilo pregovore koji su se uglavnom odvijali bez previše zastoja, osim po pitanjima izdvajanja sredstava u proračun i ribolovnih kvota. Ali, iz kuta Zajednice, sve četiri zemlje su ispunjavale zadane kriterije i, najvažnije, bile su dovoljno gospodarski razvijene čime su odmah mogle ekonomski pomoći Zajednici, stoga nije bilo prepreka za njihovim članstvom. Nakon što su usuglašeni svi stavovi, 30. ožujka 1994. godine i službeno su završeni pristupni pregovori s Austrijom, Finskom, Švedskom i Norveškom oko članstva u sad Europskoj uniji.¹⁴⁸

1. siječnja 1995. godine u svom četvrtom službenom proširenju Europska unija dobiva tri nove države članice; Austriju, Finsku i Švedsku koje time povisuju broj zemalja članica na petnaest. Norveška je po drugi put referendumom odlučila odbiti stupanje u Europsku uniju.

Austrija je ulaskom u Uniju gospodarski i ekonomski profitirala. Podaci govore o trostrukom porastu austrijskog izvoza otkako je članica Unije što je rezultiralo rastom od trinaest tisuća novih radnih mjesta svake godine. Društvena korist članstva se ogleda korištenjem raznih strukturalnih fondova kojima se pospješuje infrastruktura i kroz korištenje raznih europskih programa poput onih koji omogućuju studiranje i školovanje u drugim zemljama članicama Unije.¹⁴⁹

Finska je ulaskom u Europsku uniju također unaprijedila svoje gospodarstvo. Koristeći se svim prednostima jedinstvenog tržišta, povećala je svoju trgovinsku razmjenu s drugim zemljama članicama Unije, smanjila nezaposlenost i visoke cijene proizvoda na tržištu te stabilizirala svoje gospodarstvo. Slično i austrijskom društvenom učinku, članstvo u Uniji je

¹⁴⁸ Izvor: <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/167d49c9-64b7-4b47-a3fd-c6553b8b2e1c>, pristup: 24.6.2019.

¹⁴⁹ Izvor: <https://www.austria.org/austria-in-the-eu>, pristup: 24.6.2019.

omogućilo veće migracije stanovništva zbog obrazovanja ili posla u druge zemlje članice, a iskorišteni su i mnogi strukturalni fondovi u svrhu daljnjih infrastrukturnih poboljšanja.¹⁵⁰

Švedska je ulaskom u Uniju, kao i gore navedene dvije zemlje, također iskoristila sve prednosti jedinstvenog tržišta. Švedska je u članstvu u Uniji vidjela mogućnost oporavka gospodarstva koje se nalazilo u fazi stagnacije početkom i sredinom 1990.-ih godina te mogućnost trgovinske razmjene sa zemljama Unije bez carinskih ograničenja i ograničenja kvota. Rezultat ulaska je bio porast trgovinskih transakcija sa zemljama članicama, gospodarski oporavak te gotovo udvostručenje dohotka po glavi stanovnika.¹⁵¹

U svom četvrtom službenom proširenju Europska unija postala je savezom petnaest europskih zemalja. Sada kao monetarna i politička unija, daljnje perspektive njenog širenja ovisile su o kvalitetnoj primjeni svih institucionalnih reformi predviđenih Ugovorom iz Maastrichta. Samo dvije godine, u lipnju 1997. godine čelnici zemalja članica potpisuju Ugovor iz Amsterdama kojim se djelomično izmjenjuje Ugovor iz Maastrichta. Najznačajnije odredbe tog ugovora su se odnosile na uvrštavanje Schengenskog sporazuma¹⁵², mogućnost suspenzije države članice iz donošenja odluka, povećanje broja područja na kojima suodlučivanjem participira Europski parlament te naglašavanje važnosti i uloge državljanstva Unije.¹⁵³ Godinu dana nakon potpisivanja Ugovora iz Amsterdama, 30. ožujka 1998. godine na sastanku ministara pokrenut je pristupni proces za deset zemalja srednje i istočne Europe i Cipar. Ali, prije nego će Unija doživjeti još jedno proširenje, doći će i do ponovne revizije Ugovora iz Maastrichta, ovaj puta na konferenciji u Nici.

4.3. Ugovor iz Nice

Suočeni s mogućim širenjem Unije na područje srednje i istočne Europe, čelnici zemalja članica odlučili su se za nužnu reformu institucionalne strukture Europske unije. Međuvladina konferencija u Bruxellesu u veljači 2000. godine označila je početak dogovora i usuglašavanja stavova koji su vrhunac doživjeli sastankom u Nici 7. prosinca iste godine. Na sastanku koji je trajao pet dana je konačno dogovoren Ugovor iz Nice kojim se pripremaju

¹⁵⁰ Izvor: https://www.suomenpankki.fi/globalassets/fi/media-ja-julkaisut/puheet/documents/060421ss_puola.pdf, pristup: 24.6.2019.

¹⁵¹ Izvor: <https://www.theguardian.com/news/datablog/2014/nov/13/twenty-years-since-sweden-voted-to-join-the-eu-whats-changed>, pristup: 24.6.2019.

¹⁵² Potpisan 14. lipnja 1985. godine između pet zemalja članica EEZ-a (Belgije, Francuske, Nizozemske, Luksemburga i Njemačke), konačno stupio na snagu 26. ožujka 1995. godine- omogućuje nesmetano kretanje državljana Europske unije unutar zemalja članica potpisnica ovog sporazuma

¹⁵³ PUŠKARIĆ, 2012: 342-348.

institucionalne reforme Unije u svrhu njenog daljnjeg gospodarskog, političkog i društvenog jačanja te kvalitetnije prilagodbe na buduće procese širenja. Ugovor je potpisan 26. veljače 2001. godine, a stupio je na snagu 1. veljače 2003. godine. Njegove najvažnije reforme su vezane uz rad Komisije gdje će države članice ubuduće predstavljati jedan član, način odlučivanja u Vijeću gdje će određena područja zahtijevati donošenje odluka kvalificiranom većinom, uvedeni su protokol i deklaracija o budućim proširenjima koji također ovise o glasanju kvalificiranom većinom te su proširene nadležnosti Europskog parlamenta i Europskog suda pravde. U ugovor je uvrštena i Povelja Europske unije o temeljnim pravima kojom su se regulirale sva politička, građanska, ekonomska i društvena prava građana Europske unije.¹⁵⁴

Nakon Ugovora iz Nice, Unija se okrenula daljnjem tijeku pristupnih pregovora sa zemljama koje se službeno objavile kandidaturu za članstvom u Europskoj uniji.

4.4. Peto proširenje 2004. godine- Češka, Estonija, Litva, Latvija, Malta, Mađarska, Cipar, Poljska, Slovenija, Slovačka

Nakon što je u ožujku 1998. godine pokrenut pristupni proces za deset zemalja srednje i istočne Europe i Cipar, Unija je u međuvremenu doživjela još jedan veliki uspjeh. 1. siječnja 1999. godine službeno je uveden euro kao valuta Europske unije čime je završen treći i posljednji krug stvaranja europske monetarne unije. U međuvremenu započeti pregovori su se kretali otežano ponajviše zbog slabe gospodarske i ekonomske razvijenosti zemalja kandidatkinja zbog čega sve države nisu mogle istim tempom preuzeti sve predviđene nadležnosti Unije i napraviti potrebnu prilagodbu prije nego postanu punopravne članice. Ubrzo se gore navedenim kandidatima pridružila Malta kao nova zemlja u pregovorima, nakon što su na referendumu potvrđene želje njenih građana za članstvom u Uniji. U pregovorima se ponajveći problem se javio oko pitanja poljoprivrede koja je imala velik broj zaposlenih u državama kandidatkinjama što bi rezultiralo povećanjem izdataka zajedničke poljoprivredne politike. Drugi problem se javio oko korištenja strukturalnih i kohezijskih fondova koji bi morali gotovo udvostručiti svoje izdatke kako bi sve nove države članice mogle dobiti potrebna sredstva za nužne infrastrukturne promjene. Ipak nakon usuglašavanja stavova i napravljenih preinaka pregovori su 16. travnja 2003. godine rezultirali potpisivanjem Ugovora o pristupanju između Europske unije i Češke, Estonije, Cipra, Latvije,

¹⁵⁴ PUŠKARIĆ, 2012: 359-369.

Litve, Mađarske, Malte, Poljske, Slovenije i Slovačke. Bugarska i Rumunjska nisu bile u mogućnosti istim tempom prilagoditi se prihvaćanju svih nužnih promjena i stoga je Komisija odlučila kako će dobiti dodatan vremenski rok kako bi ispunili potrebne kriterije.¹⁵⁵

1. siječnja 2004. godine Češka, Estonija, Litva, Latvija, Malta, Mađarska, Cipar, Poljska, Slovenija i Slovačka postaju novim državama članicama Europske Unije u petom službenom proširenju. Nije teško razumjeti razloge pristupanja novih članica u Uniju. Kao države ne tako davno srušenih komunističkih poredaka, ulazak u Uniju značio je daljnju demokratizaciju države i društva. Ekonomski razlozi mogu se ogledati kroz mogućnost oporavaka i jačanja vlastitih gospodarstva putem trgovine na jedinstvenom tržištu te kroz stvaranje trgovinskih veza sa zemljama s kojima bi te veze bilo teško ostvariti bez članstva u Uniji. Dodatan razlog su bili i mnogi strukturalni i razvojni fondovi Europske unije pomoću kojih će navedene države kvalitetnije, lakše i brže napraviti potrebne infrastrukturne reforme i poboljšanja. Iz kuta Unije ovo proširenje također ima velik značaj. Perica piše kako su kulturni i politički razlozi ovog proširenja nastojanje Unije da se i u zemlje srednje i istočne Europe ugradi sustav vrijednosti koji se temelji na demokraciji odlučivanja, vladavini prava, poštivanju ljudskih prava koji će time osigurati trajnu slobodu, mir i sigurnost. Politički kut gledanja na ovo proširenje može se naći u želji i potrebi Unije da državama nedavno oslobođenim od komunističke vlasti pruži mogućnost njihovog daljnjeg političkog razvijanja kroz suradnju s državama članicama u kojima demokratski procesi nisu novitet. Ekonomski aspekt ovog proširenja mogu se naći u otvaranju dodatnog dijela tržišta već postojećim zemljama članicama Unije, a ulaskom ovih deset zemalja u članstvo Unije već postojeće tržište se proširilo za otprilike sedamdeset i pet milijuna ljudi te Unija dobiva novi izvor radne snage.¹⁵⁶ Ovim proširenjima Europska unija je pokazala kako ideja ujedinjene i snažne Europe nije bio projekt koji će okupiti samo zapadnoeuropske zemlje u članstvo, već će prigodu za članstvo dobiti sve europske zemlje koje se zalažu za procese demokracije i vladavine prava. No, tu nije bio kraj daljnjim proširenjima jer je Unija već imala spremne dvije zemlje kandidatkinje za članstvo, Bugarsku i Rumunjsku, i procesi širenja nisu bili završeni.

¹⁵⁵ Izvor: <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/36e04e77-fc2f-4992-b6ff-70424d431dc5>, pristup: 25.6.2019.

¹⁵⁶ Perica, J., (2006.), „Politički aspekti proširenja Europske unije“, u: *Pravnik*, vol. 40, br. 2, str. 163-185, str. 168-169.

4.5. Šesto proširenje 2007. godine- Bugarska i Rumunjska

Iako je ulazak Bugarske i Rumunjske u članstvo Europske unije bio predviđen skupa s ostalim zemljama srednje i istočne Europe, njihova sporija prilagodba za potrebne promjene rezultirala je odlukom Europskog vijeća u prosincu 2002. godine o odgodi njihovog članstva za 2007. godinu. Najveći dio pregovora između Unije i Bugarske i Rumunjske se odnosio na pitanja borbe protiv korupcije, neovisnosti pravosudnog sustava, borbe protiv organiziranog kriminala, poštivanja ljudskih prava te osiguravanja prava manjina.¹⁵⁷ Iako su obje države naporno radile na rješavanju ovih pitanja, neki od problema i dalje su ostali otvoreni, što ipak nije utjecalo na odluku Europskog parlamenta 13. prosinca 2005. godine koji je dao suglasnost za ulazak Bugarske i Rumunjske u članstvo Unije. 1. siječnja 2007. godine Bugarska i Rumunjska i službeno postaju novim članicama Europske unije u šestom krugu proširenja. Njihovim pristupanjem u članstvo Unija postaje savezom 27 zemalja koji su u tom trenutku zajedno imali 493 milijuna stanovnika.¹⁵⁸

Primanjem u članstvo Bugarske i Rumunjske, Unija je uspješno završila krug proširenja na istok Europe. Novopridošle zemlje dobile su mogućnost oporavka svojih gospodarstava i jačanje svojih političkih veza, a Unija je dodatno osnažila svoj međunarodni položaj kao lider po pitanju promicanja ekonomske, političke i društvene suradnje. Ali želja za daljnjim jačanjem i širenjem kako broja članova, tako i političkog utjecaja na svjetskoj geopolitičkoj sceni nije nestala ovim proširenjem. Isto tako, unutar Unije je postojala stalna želja za njenim daljnjim napretkom u smislu poboljšanja vlastitih zakona, institucionalnih reformi, rješavanja različitih društveno političkih pitanja stoga se još jednom krenulo u reformu ugovora iz Maastrichta, u svrhu općeg poboljšanja funkcioniranja Unije.

4.6. Ugovor iz Lisabona

Ugovor iz Lisabona potpisan je 13. prosinca 2007. godine kao kruna višegodišnjih napora zemalja članica u želji da dodatno reformiraju Ugovor iz Maastrichta i naprave nužne institucionalne promjene u svrhu poboljšanja funkcioniranja Unije. Ugovorom je reformirana uloga Europskog parlamenta koji je dobio veću mogućnost suodlučivanja s Vijećem, koje u nazivlju više nema dodatak Europske unije, po pitanjima usvajanja zakonodavnih prijedloga,

¹⁵⁷ izvor: <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/3782dae5-807d-4383-b055-ac0e98818bae>, pristup: 25.6.2019.

¹⁵⁸ <https://europa.eu/european-union/about-eu/history/2000-2009/>, pristup: 25.6.2019.

unutar Europskog vijeća uvodi se dužnost predsjednika Europskog vijeća na mandat od dvije i pol godine umjesto dotadašnjeg rotirajućeg predsjedništva, smanjuje se broj članova Europske komisije, Sud pravde Europskih zajednica mijenja naziv u Sud pravde Europske unije, donesena je Deklaracija o prvenstvu kojom pravo Europske unije dobiva prednost nad pravim država članica te je proglašena pravna osobnost Europske unije temeljem koje Unija može preuzimati međunarodna prava i obveze. Ovim ugovorom prvi put je navedena i mogućnost istupanja iz Europske Unije.¹⁵⁹

Ugovorom iz Lisabona nestala je struktura odnosa triju stupova koju je uveo Ugovor iz Maastrichta te je jasno određena razlika i granica nadležnosti Europske Unije i pojedinih nacionalnih država članica. Uvedena građanska inicijativa po prvi put omogućuje građanima Unije stvarno sudjelovanje u kreiranju politike Unije koji su pritom zaštićeni i pravno obvezujućom Poveljom Europske unije o temeljnim pravima. Sve navedene institucionalne reforme kao i uvedeni dokumenti rezultirali su poboljšanjem institucionalnog djelovanja Unije, većim pravima njenih građana i pojačanom suradnjom zemalja članica.¹⁶⁰

4.7. Sedmo proširenje 2013. godine- Hrvatska

Hrvatska put u članstvo Europske unije započinje u listopadu 2001. godine potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju čime dobiva status potencijalnog kandidata za članstvo u Uniji. Sljedeći korak odvija se 21. veljače 2003. godine kada Hrvatska i službeno podnosi zahtjev za članstvo u Europskoj Uniji. Nakon pozitivnog mišljenja¹⁶¹ Europske komisije 20. travnja 2004. godine o hrvatskom zahtjevu za članstvo, u lipnju iste godine Hrvatska dobiva status službenog kandidata za punopravno članstvo u Europskoj uniji, a pristupni pregovori su otvoreni 3. listopada 2005. godine¹⁶²

Najveći naglasak stavljen je na ispunjavanje tri zadana kriterija; reformu gospodarstva u svrhu prilagodbe jedinstvenom tržištu, reformu javne uprave koja je zahtijevala modernizaciju i profesionalizaciju kako bi Hrvatska što kvalitetnije i potpunije sudjelovala u kreiranju zajedničkih politika u Uniji i koristila se raznim fondovima EU, te uspješno preuzimanje cijele pravne stečevine Europske unije. Unija je tijekom godina pratila napredak Hrvatske i kroz izvješća o napretku ukazivala na neriješene probleme slabe učinkovitosti sudova koji su

¹⁵⁹ OMEJEC, 2008: 142-159.

¹⁶⁰ PUŠKARIĆ, 2012: 451-479.

¹⁶¹ Franc. Avis

¹⁶² Gelo, R., (2013.), „Proces Pristupanja Hrvatske Europskoj uniji i strukturni fondovi u EU“, u: Civitas Crisiensis, Vol. 1, str. 177 – 205, str. 177-178.

organizacijski i birokracijski zaostajali za europskim standardima te na probleme korupcije i prevelike napučenosti administrativnog sustava. Nakon ispunjavanja zadanih kriterija, 9. prosinca 2011. godine Hrvatska je potpisala Ugovor o pristupanju Europskoj uniji koji je, nakon održanog referenduma i procesa ratifikacije u Saboru Republike Hrvatske, stupio na snagu 1. srpnja 2013. godine.¹⁶³¹⁶⁴

Pristupanjem Hrvatske u članstvo, Unija je u svom sedmom službenom proširenju dobila svog 28. člana zajednice. Zanimljivost ovog ulaska je što je Hrvatska prva država nakon Grčke 1981. godine koja je pojedinačno pristupila Uniji jer su sva druga proširenja u međuvremenu uključivala više država. Hrvatska je ulaskom u Europsku uniju dobila mogućnost daljnjeg političkog i ekonomskog jačanja, te oporavka države od ne tako davnih ratnih zbivanja. Unija je hrvatskim članstvom svoje interese okrenula na područje jugoistočne Europe kao onog europskog dijela koji još uvijek ima problema s prilagodbom na svjetska politička zbivanja. U svjetlu toga treba razmotriti i trenutne zahtjeve za članstvo koji će rezultirati daljnjim geografskim, ekonomskim i političkim širenjima Unije.

5. Moguća buduća proširenja- predstavljanje zemalja koje su podnijele zahtjev za članstvo i što bi to moglo značiti za EU u budućnosti

Na moguće članstvo u Europskoj Uniji trenutno čekaju Turska, Albanija, Crna Gora, Republika Sjeverna Makedonija i Srbija. Pritom su Turska, Crna Gora i Srbija države koje su u procesu pristupnih pregovora, dok Albanija i Republika Sjeverna Makedonija imaju status službenog kandidata za punopravno članstvo u Uniji, ali čekaju odluku Komisije o točnom datumu početka službenih pregovora.¹⁶⁵

Turska je još 14. travnja 1987. godine službeno podnijela zahtjev za članstvom u tada EEZ. Neriješeni problemi oko Cipra i sukob s Grčkom, problemi s kršenjem ljudskih prava, te neadekvatan rad institucija su rezultirali odgodom turskog članstva u Uniji. Tursko

¹⁶³ Gelo, R., (2013.), „Proces Pristupanja Hrvatske Europskoj uniji i strukturni fondovi u EU“, u: Civitas Crisiensis, Vol. 1, str. 177 – 205, str. 191.

¹⁶⁴ Vlašić Feketija, M., Lazowski, A. (2014), „The Seventh Eu Enlargement and Beyond: Pre-Accession Policy Vis-À-Vis the Western Balkans Revisited“, u Croatian Yearbook of European Law & Policy, Vol. 10 No. 10, str. 1-37

¹⁶⁵ Izvor: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/06/18/council-conclusions-on-enlargement-and-stabilisation-and-association-process/>, pristup: 30.6.2019.

neispunjavanje zadanih kriterija rezultiralo je odlukom Komisije kako do daljnjeg neće biti otvaranja novih poglavlja u pregovorima oko mogućeg članstva.

Crna Gora je službeni zahtjev za članstvom predala 15. prosinca 2008. godine dok su pristupni pregovori otvoreni 29. lipnja 2012. godine. Od otvorenih 35 poglavlja, tri su zatvorena dok su preporuka Vijeća kako Crna Gora treba i dalje nastaviti raditi na procesima suzbijanja korupcije i organiziranog kriminala, poticati jačanje političkog dijaloga i slobodu govora te nastaviti provoditi potrebne ekonomske i institucionalne reforme.

Srbija je službeni zahtjev za članstvom u Uniji 22. prosinca 2009. godine a pristupni pregovori su otvoreni 21. siječnja 2014. godine. Preporuke Vijeća su na tragu onih Crnoj Gori koje se odnose na borbu protiv korupcije, organiziranog kriminala, suzbijanje govora mržnje i poticanje slobode govora i razvijanja međunarodne suradnje po pitanjima neriješenih ratnih zločina. Procjena Vijeća je kako će tempo pregovora i ulazak Srbije u punopravno članstvo Unije odrediti tijek normalizacije odnosa Srbije s Kosovom te napredak u primjeni vladavine prava i poštivanju temeljnih prava.

Albanija je službeni zahtjev za članstvom u Uniji predala 28. travnja 2009. godine, a status službenog kandidata za članstvo u Uniji dobiva u lipnju 2014. godine. Previđeni početak službenih pregovora određen je za listopad 2019. godine.

Republika Sjeverna Makedonija je zahtjev za službeni zahtjev za članstvo predala 22. ožujka 2004. godine dok se službeni početak pregovora očekuje u listopadu 2019. godine.

Uz gore navedene države, još su Bosna i Hercegovina te Kosovo u procesu razmatranja potencijalnog članstva. Obje države trenutno prolaze fazu ocjene Komisije o mogućem članstvu stoga još uvijek nema definiranih datuma o mogućem dobivanju statusa službenog kandidata za članstvo u Uniji. Kao najveći problem Bosne i Hercegovine ističe se nužna institucionalna reforma, dok je najveći problem u ocjeni Kosova njihova složena politička situacija i odnosi sa Srbijom.

Pritom je stav Europske Unije oko mogućih pridruživanja zemalja koji su u fazi pregovora i zemalja koje taj proces tek trebaju započeti, kako ona čvrsto zagovara daljnje procese proširenja i integracije europskih zemalja. Naglasak je na jačanju demokratskih procesa u

navedenim zemljama, mogućnost njihovog ekonomskog oporavka, implementacija i vladavina prava i poštivanje temeljnih ljudskih prava te promicanje osobnih sloboda.¹⁶⁶

Za budućnost Unije ova očekivana proširenja znače i konačnu potvrdu ujedinjene Europe. Osnovana u srcu zapadne Europe, Zajednica/Unija svoje prvo širenje doživljava na sjever, drugo na jug, treće na središnji i istočni dio, a buduća širenja će obuhvatiti jugoistok Europe. Time će Unija geografski, ekonomski, politički i društveno zaokružiti svoju preobrazbu iz ratom opustošenog i razjedinjenog kontinenta u jakog međunarodnog lidera na svjetskog geopolitičkoj sceni. Svojim širenjem na jugoistok Unija može potvrditi vizionarske ideje prošlosti koji su zagovarali jaku i ujedinjenu Europu.

¹⁶⁶ Izvor: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/06/18/council-conclusions-on-enlargement-and-stabilisation-and-association-process/>, pristup: 30.6.2019.

ZAKLJUČAK

Europska unija kao monetarna i politička unija nastala je iz ideje očuvanja mira u ratom izmučenoj Europi, a zajednicom je postala onog trenutka kad je šest zemalja odlučilo stvoriti savez kojim će ekonomski, politički i društveno prosperirati.

U prvom dijelu rada osvrt je bio upravo na ekonomskom povezivanju zemalja članica. Stvaranje jedinstvenog tržišta, ukidanje carina i trgovinskih kvota rezultiralo je gospodarskim rastom zemalja uključenih u Europsku zajednicu za ugljen i čelik što je odjeknulo u Europi i svijetu. Ubrzo su i druge europske zemlje odlučile svoje gospodarstvo unaprijediti ulaskom u novostvorenu zajednicu. Zajednica je u želji vlastitog jačanja primila nove članice i time otvorila mogućnost daljnjeg širenja, ali i jačanja veza između već postojećih zemalja članica.

Drugi dio rada prikazuje napredak u ekonomskim odnosima zemalja članica i njihova razmišljanja o stvaranju političke zajednice. Osnivanje Europske ekonomske zajednice i Europske zajednice za atomsku energiju dodatno je unaprijedilo gospodarstva zemalja članica, ali i potaknulo ideju političkog povezivanja. Procesi širenja Zajednice tek su dobili pravi zamah. Iako je diktiranje uvjeta svjetskog tržišta usporilo očekivani razvoj i širenje Zajednice, nije ga i zaustavilo. Velike političke promjene krajem 1980.-ih godina prošlog stoljeća otvorile su vrata novim mogućnostima jačanja Zajednice.

Središnji dio rada prikazuje nastanak političke i monetarne unije zemalja članica Zajednice. Kvalitetnim institucionalnim reformama i revizijama postojećih ugovora, stvorena Europska Unija dobila je snažan zamah ka novom širenju. Promičući ideje demokratskih odnosa, vladavine prava, poštivanja ljudskih prava, prava manjina, Unija je pokazala kako osim ekonomskog i političkog, njeni društveni učinci također nisu nezanemarivi. Svako novo proširenje Unije rezultiralo je njenim jačanjem na svjetskog geopolitičkoj sceni čime se Unija izdigla u svjetskog lidera uz bok Sjedinjenim Američkim Državama.

Završni dijelovi rada stoga se odnose na moguća daljnja širenja Unije s državama koje se još uvijek oporavljaju od utega prošlosti. Mogućnost širenja Unije na jugoistok Europe znači i postojanje mogućeg ujedinjenje Europe u cijelosti, nečega što je nakon razaranja Drugog svjetskog rata bilo gotovo nemoguće zamisliti. Time se su nadmašena sva maštanja velikana prošlosti o snažnoj, ujedinjenoj i demokratskoj Europi koja na međunarodnoj sceni djeluje kao ona koja pomaže, a ne više kao ona kojoj je potrebna pomoć.

Iz gore navedenog proizlazi kako je proces širenja Europske unije tekao sporim, ali sigurnim, koracima usporedo s konstantnim promjenama na svjetskoj geopolitičkoj sceni. Krenuvši od sektorskog ujedinjenja gospodarstva, zemlje su međusobnom trgovinskom suradnjom jačale svoju ekonomiju ali i ekonomiju Zajednice. Širenje Zajednice na sjever, a zatim i na jug Europe označilo je osim ekonomskog jačanja i političko jačanje Zajednice. Slomovi komunističkih sustava diljem Europe, razvijanje daljnje međusobne političke suradnje zemalja članica Zajednice rezultirali su nužnim institucionalnim promjenama bitnim za buduće ustrojstvo Zajednice. Osnivanjem monetarne i političke Unije, procesi širenja Europske unije dobili su konačan zamah i poticaj. Ulaskom novih država osnažene su ekonomija i politički utjecaj Unije, ali i njeni društveno-kulturni učinci. Svako novo proširenje značilo je ekonomski i politički rast Europske unije, kao i njenih zemalja članica, te je Unija na svjetskoj geopolitičkoj sceni postala ugledan i međunarodno priznat akter. Proces njenog širenja tako traje i dalje s razmatranjem već pristiglih zahtjeva za članstvom stoga je potrebno razmotriti što donosi budućnost po pitanju Unije. Monetarno i politički Unija već sad djeluje na visokoj razini, stoga je potrebno okrenuti se drugim područjima koje tek treba osvijestiti kod građana Unije. Ponajprije je tu riječ o samom državljanstvu Unije kojeg građani i dalje gledaju sekundarnim u odnosu na nacionalna državljanstva zbog čega je potrebno na razini Unije učiniti više kako bi se taj pogled promijenio. Time bi se dodatno osnažila ideja ujedinjene i moćne Europe s građanima koji će se prije svega osjećati kao Europejci, a tek onda kao građani pojedinih nacionalnih država, čime bi se ispunile zamisli i težnje svih onih koji su naporno radili na procesu oporavka Europe od velikih ratnih stradanja.

LITERATURA:

- Arah, M. (1995) *Europska unija: vizija političkog udruživanja*, Ljubljana: Arah Consulting.
- Borchardt, K. (1995) *Europska integracija- podrijetlo i rast Europske unije*, Zagreb: Ured za europske integracije Vlade RH.
- Mihanović, D. (2005) *Granice (EU)rope*, u: *Politička misao*, Vol. XLII, br. 3, str. 141–155
- Omejec, J. (2008) *Vijeće Europe i Europska unija: institucionalni i pravni okvir*, Zagreb: Novi informator d.o.o.
- Puškarčić, M. (2010) *Razvoj europske integracije*, Zagreb: Studia Vita.
- Puškarčić, M. (2012) *Europska integracija*, Zagreb: Stajer-graf d.o.o.
- Schuman, R. (2000) *Za Europu*, Zagreb: Europski dom.
- Škreb-Kesner, M. (2008), *Zajednička poljoprivredna politika Europske unije*, u: *Financijska teorija i praksa*, Vol. 32 No. 4, str. 543-545, str. 543.
- Vlašić Feketija, M., Lazowski, A. (2014), *The Seventh Eu Enlargement and Beyond: Pre-Accession Policy Vis-À-Vis the Western Balkans Revisited*, u *Croatian Yearbook of European Law & Policy*, Vol. 10 No. 10, str. 1-37
- Vukadinović, R., Čehulić, L. (2005) *Politika europskih integracija*, Zagreb: Topical.
- Vukadinović, R. (2001) *Međunarodni odnosi od hladnog rata do globalnog poretka*, Zagreb: Agencija za komercijalnu djelatnost d.o.o.
- Weidenfeld, W., Wessels, W. (2005) *EUROPA OD A DO Ž: priručnik za europske integracije*, Zagreb: Zaklada Konrad Adenauer.

INTERNETSKI IZVORI:

- https://www.cvce.eu/obj/the_treaties_establishing_the_european_communities-en-4a537592-d9d0-41a7-853a-f6cd74aed386.html, pristup: 15.6.2019.
- <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/1/prvi-ugovori>, pristup: 15.6.2019.

https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/cap-glance_en, pristup: 16.6.2019.

<https://www.ahistoryofgreece.com/junta.htm>, pristup: 21.6.2019.

<http://countrystudies.us/>, pristup: 22.6.2019

<https://www.austria.org/austria-in-the-eu>, pristup: 24.6.2019.

https://www.suomenpankki.fi/globalassets/fi/mediaajulkaisut/puheet/documents/060421ss_puola.pdf, pristup: 24.6.2019.

<https://www.theguardian.com/news/datablog/2014/nov/13/twenty-years-since-sweden-voted-to-join-the-eu-whats-changed>, pristup: 24.6.2019.

<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/06/18/council-conclusions-on-enlargement-and-stabilisation-and-association-process/>, pristup: 30.6.2019.